

UTVIKLINGSAKTUELT

– hvordan løse den globale knuten?

Nr 1 // oktober 2014 // RORG-samarbeidet // www.rorg.no

Side 15: Kirkene kjemper for klima

Side 18: Familiehemmligheten

Side 23: Historisk øyeblikk for våpenhandelsavtalen

Hvordan kan Norge basere sin rikdom på å frata og ødelegge andres jord?

Oljefondets investeringer i gull og kull bryter urfolk og afroetterkommeres rettigheter i Latin-Amerika. Norge har gjennom OECDs og FNs retningslinjer for ansvarlig næringsliv et ansvar for å sikre at menneskerettigheter ivaretas.

Side 9-10

LEDER

Hvordan løse den globale knuten?

Verden har knapt noen gang endret seg så raskt som nå. De globale utfordringene krever i mye større grad enn tidligere enn bevissthet og forståelse rundt hvordan globale spørsmål påvirker enkeltindivider, lokal-samfunn og land med sikte på å skape en mer rettferdig verden, basert på ytringsfrihet, menneskerettigheter og demokrati.

For at vi, som globale borgere i Norge, skal kunne ta et ansvar for verdenssamfunnet kreves engasjerte politikere som evner å skue utover landets grenser, egeninteresser og dagen i dag. I dette ligger det også et krav til hvordan norsk politikk kan styrkes, knyttet opp til å se sammenhengen mellom innenriks-, utenriks- og utviklingspolitikk. Det vil si samstemt politikk for utvikling som grunnleggende sett handler om at en ikke skal gi med den ene hånden og ta med den andre. Men, like viktig som engasjerte politikere er et sterkt sivilsamfunn.

Per i dag mottar et bredt mangfold av organisasjoner statlig støtte til opplysningsarbeid om globale utviklingsspørsmål. I følge den første samlede resultatrapporten for informasjonsstøtten som lanseres i disse dager (Folkeopplysning for en ny tid 2011-2013), har den statlige støtten på den ene siden bidratt til å fremme organisasjonenes roller som vaktbikkjer og pådrivere i forhold til sentrale og aktuelle utviklingsspørsmål. På den andre siden har organisasjonene bidratt til å spre kunnskap og informasjon ut til det brede lag av befolkningen. Et viktig element i denne sammenheng er at organisasjonenes mange medlemmer og lokallag representerer «folk flest». Organisasjonene når også bredt ut gjennom ulike debattinnlegg, medieoppslag og brede folkeopplysningskampanjer som tar opp viktige utviklingspolitiske temaer for bærekraftig utvikling, bidrar til politisk debatt og konkrete endringer i nasjonal og internasjonal politikk.

Sidsel E. Aas

Daglig leder, RORG-samarbeidet

I dette nummeret av Utviklingsaktuelt belyses noen av problemstillingene organisasjoner har vært opptatt av og arbeidet med siste årene. En fellesnevner er samstemt politikk for utvikling med fokus på temaer som handelspolitikk, landbrukspolitikk, energi- og klimapolitikk, næringslivspolitik, investeringspolitikk, likestillingspolitikk, ruspolitikk, forvaltningen av oljefondet, våpeneksport, skatteparadisenes rolle og global læring.

En kan være enig eller uenig i de politiske sakene som fremmes, eller løsningene som foreslås, men like fullt er det sentralt å stille spørsmålet hvordan norsk og internasjonal politikk bidrar til å fremme eller hemme utvikling, demokrati og menneskerettigheter? Hovedformålet med informasjonsstøtten er jo nettopp å sikre bred debatt om komplekse temaer, og å spre kunnskap og informasjon om globale utviklingsspørsmål for en best mulig norsk utviklingspolitikk.

Dermed vil støtteordningen fortsette å spille en viktig rolle i den videre debatten om samstemt politikk for utvikling, ikke minst i lys av de nye universelle bærekraftsmålene (post 2015) og det som utenriksminister Børge Brende har formulert som den største utfordringen framover:

Å skape økonomisk vekst som er inkluderende og godt fordelt, som skaper jobber og som er bærekraftig.

Det er viktig med faktakunnskap om utvikling, men vel så viktig er det å kunne se kunnskap på ulike felt i en større sammenheng, som samlet gir god forståelse og kunnskap om handlingsalternativer for bærekraftig utvikling.

Bare på den måten vil det være mulig å løse den globale knuten.

Norske investeringer har forpliktelser – også i utlandet

Norges Pensjonsfond er verdens største statlige fond og investerer i over 8000 selskaper i utlandet. Ikke alle disse investeringene ivaretar Norges internasjonale menneskerettighetsforpliktelser, noe som bekymrer FN.

AV LOVISE RIBE OG ANNIKEN ELISE STORBAKK
FIAN Norge

I forbindelse med Norges høring i FNs komité for Økonomiske, Sosiale og Kulturelle rettigheter (OSK) høsten 2013, leverte FIAN og ForUM for Utvikling og Miljø to skyggerapporter som omhandlet Norges uetiske og kontroversielle investeringer gjennom Pensjonsfondet og Den norske kirkes fond, Opplysningsvesenets fond (OVF). I begge tilfeller ble det dokumenterte brudd på menneskerettigheter som Norge gjennom OSK-konvensjonen er forpliktet til å ivareta. Under høringen utfordret komiteen den norske delegasjonen på hvordan Norge ivaretar det store ansvaret som hviler på oss, både som investor og som en viktig internasjonal aktør i arbeidet for å fremme menneskerettighetene. Finansdepartementet svarte at Norge ikke anerkjenner at OSK-konvensjonen pålegger oss menneskerettslige forpliktelser i forvaltningen av Pensjonsfondet, dvs at vi ikke erkjenner at vi har menneskerettslige forpliktelser når vi opererer i andre deler av verden. I sin vurdering av Norge uttrykte FN bekymring for Pensjonsfondets manglende strategi for å begrense risikoen for rettighetsbrudd som følge av sine investeringer. Komiteen anbefalte derfor Norge å gjennomføre rettighetsbasert konsekvensutredning før og etter en investering.

Norges tolkning svekker menneskerettighetene

Til tross for FNs klare anbefalinger, kom Stortingsmelding 19 i sommer, hvor det blant annet om forvaltningen av Pensjonsfondet står at "det ikke foreligger holdepunkter for å kunne konstatere at OSK-konvensjonen pålegger statene et ekstraterritorielt ansvar for å overholde rettighetsbestemmelsene".

Norske myndigheter konstaterer igjen at de ikke fullt ut anerkjenner det rettighetsvernet som finnes i OSK-konvensjonen. Selv om menneskerettighetene er universelle, finnes det stater, som Norge, som tolker menneskerettighetsforpliktelsene til bare å gjelde innenfor egne grenser. Dette svekker menneskerettighetenes juridiske base i en globalisert verden der alle har rett på beskyttelse. Som en reaksjon på staters manglende anerkjennelse av sine forpliktelser i utlandet, ble Maastrich-prinsippene formulert i 2011 av 40 internasjonale folkerettslige eksperter, inkludert nåværende og tidligere spesialrapportør til FNs menneskerettighetsråd. Prinsippene understreker de ekstraterritoriale forpliktelsene (ETOs) som statene allerede er bundet av gjennom sin ratifisering av OSK-konvensjonen.

Retten til Mat

Stater som har ratifisert OSK-konvensjonen har forpliktet seg til å tilrettelegge for at befolkningen til enhver tid har fysisk og økonomisk tilgang på tilstrekkelig mat. Dette innebærer at myndighetene må beskytte lokalbefolkningens livsgrunnlag, selv om dette går på tvers av internasjonale selskapers interesser og profit. For mange stater er det problematisk å håndheve menneskerettighetene overfor store selskaper, blant annet fordi selskapene ofte besitter større ressurser enn de statlige institusjonene, samt at statene er økonomisk avhengige av deres investeringer. Samtidig er det viktig å understreke at det er statens ansvar å utforme en politikk som respekterer, beskytter og innfrir menneskerettighetene. Myndighetene kan ikke la seg påvirke av selskapene til å fire på disse forpliktelsene.

Det er uholdbart at selskaper utnytter lokalbefolkningen og bryter menneskerettighetene uten å bli holdt strafferettslig ansvarlige. I de tilfellene hvor straffetiltak iverksettes, har

Det norske pensjonsfondet sitter med investeringer i Goldcorp som gjennom sin gruveaktivitet utfører sprengningsarbeide som er ødeleggende for lokalbefolkningen. Foto: Tom Henning Brattlie i Guatemala.

rettighetsbruddene ofte ført til irreversibel skade, inkludert tap av menneskeliv. FN har nå nedsatt en arbeidsgruppe som skal vurdere muligheten for et juridisk bindende rammeverk for næringsliv og menneskerettigheter.

Næringsliv og menneskerettigheter

Det er behov for et lovverk som sikrer at stater og selskaper kan stilles til ansvar for brudd på menneskerettighetene når de opererer utenfor egne landegrenser. Ofte dreier det seg om multinasjonale selskaper som høster profit på bekostning av livsgrunnlaget til lokale bønder, urbefolkning og miljø. Det er et utbredt problem at eksempelvis plantasjer som skal tilfredsstille markedet for sukker, biodrivstoff, soya osv, fører til landran, slik at lokalbefolkningen mister tilgang på jord og dermed muligheten til å forsørge seg selv. For å sikre en ansvarliggjøring av de som velger å bryte menneskerettighetene, er det helt essensielt at vi får et slikt bindende rammeverk og at dette utvikles i samarbeid mellom stater, ikke i samarbeid med selskaper.

Uetiske investeringer

Norske myndigheters manglende anerkjennelse av sine ekstraterritoriale forpliktelser gjør det «lettere» for Pensjonsfondet å investere i flere selskaper som er anklaget for brudd på menneskerettighetene, f.eks Goldcorp, Monsanto og Nestlé. Et annet argument som brukes for å opprettholde investeringer i selskaper som bryter menneskerettighetene er at man med en liten eierandel ikke kan stilles til ansvar for rettighetsbrudd gjennom sin investering. Dette hevder Pensjonsfondet da de ble anklaget av OECDs kontaktpunkt for å bryte menneskerettighetene gjennom investeringer i Posco. Pensjonsfondets argument ble avslått av OECDs kontaktpunkt som stadfestet at alle aksjonærer – store og små, er bundet av OECDs retningslinjer. //

TRYKK: Amedia Trykk og Distribusjon AS // DESIGN: Kristin Skeie Antoine, KSA_design // OPPLAG: 1000

Utgitt av RORG-samarbeidet med støtte fra Norad

(RORG-samarbeidet er et nettverk av norske, frivillige organisasjoner som gjennom rammeavtaler og flerårige avtaler med Norad mottar offentlig støtte til å drive folkeopplysning i Norge om sentrale og aktuelle nord/sør- og utviklingsspørsmål).

Statoils unike mulighet

Angola benefits from Norwegian knowhow

Statoil og Norge har mulighet til å ta en lederrolle for å presse fram en lovendring mot skjult eierskap i Angola.

Statoils etterspurte kompetanse gir en unik mulighet til å presse gjennom nye regler for åpenhet mot korrupsjon i land som Angola.

AV ELIAS ISAAC
landdirektør, Open Society Angola
MAGNUS FLACKE
daglig leder i Fellesrådet for Afrika

Geografiske forutsetninger, entreprenørskap, tilfeldigheter, interessekamp og kloke valg. Alt dette gjør at vi i Norge sitter på en sjelden, ettertraktet og svært innbringende spisskompetanse – oljeutvinning på store havdyp. Dette gjør Norge til en viktig aktør i Angola, som også har store oljeforekomster på dypt hav.

Det norske engasjementet i Angola er stort: Mer enn 20 norske oljerelaterte selskaper opererer i Angola, foruten Statoil blant annet Aker Solutions, FMC og SubSea7. Norsk leverandørindustri spiller en stor rolle offshore. Statoil alene betaler hvert år like mye skatt til Angola som det totale norske bistandsbudsjettet – rundt 30 milliarder kroner. Aker Solutions inngikk nylig en kontrakt verdt 14 milliarder kroner.

Ifølge utenriksminister Børge Brende og NHO fortelle disse tallene mye om hvordan norsk næringsliv bidrar til utvikling. Men hvor mye sier de egentlig?

Angola har de siste årene figurert på listene over de ti landene i verden som har raskest økonomisk vekst. Men på FNs statistikk over velferdsutvikling – Human Development Index (HDI) – ligger landet på 148. plass av 187. Forventet levealder i dette afrikanske oljeventyrlendet er rundt 50 år. Ifølge offisiell statistikk mangler over 40

prosent av befolkningen tilgang til rent vann og nesten like mange har ikke tilfredsstillende sanitærforhold. Over to tredeler lever i fattigdom.

På Verdensbankens rangering over forhold for næringsvirksomhet er landet plassert på 172. plass av 185 land på grunn av korrupsjon og byråkratisk sommel. På rankinger over verdens mest korrupte land ligger Angola nesten helt på bunnen.

Likevel er Angola et populært land for norske selskaper å investere i.

En av metodene angolanske myndigheter benytter seg av, er å kreve at utenlandske investorer via det statlige selskapet Sonangol skal inngå partnerskap med nasjonale selskaper. De fleste av disse angolanske selskapene er anonyme, og eierne er medlemmer av den regjerende eliten. Dette innebærer at man ikke vet hvor deler av utbyttet havner.

Korrupsjonen i oljesektoren er sterkt forbundet med politisk kontroll, maktmonopol og ettpartistyre, undertrykking av politisk kritikk, kriminalisering av journalister og andre brudd på menneskerettighetene.

Statoil og andre selskaper fanges i et nett av korrupsjon som bare bidrar til å underbygge dette udemokratiske styret.

Selskapene selv hevder at de mister mulighet til å få kontrakter dersom de forsøker å gjøre noe med dette, og at de blir erstattet av selskaper fra land med mindre gjennom-siktighet og dårligere praksis. Kinas spøkelse blir brukt som en unnskyldning av vestlige selskaper, slik det kan fortsette med lysskye avtaler med angolanske myndigheter. Men kinesiske selskaper står ikke klare til å rykke inn dersom de vestlige trekker seg ut.

Men Statoil har et valg. De kan velge å fortsette som nå, og akseptere at deler av utbyttet forsvinner til en ukjent partner, med begrunnelsen at det å holde aksjonærer hemmelig ikke er ulovlig i Angola. Nei, det er ikke ulovlig i Angola. Men det er ulovlig i Norge, og det som ikke er akseptabelt i Norge, bør heller ikke være det i andre investeringsland. Hvis disse norske investeringene skal bidra til utvikling, kan man ikke samtidig stilltiende akseptere en ordning som med stor sannsynlighet bidrar til å opprettholde korrupsjon. //

Norsk næringsliv tjener store penger i Angola. Statoil alene betaler 30 milliarder kroner i skatt til den angolanske staten hvert år. Men bidrar det til utvikling?

Aung San Suu Kyi ble løslatt i 2010 og er nå en aktiv politiker, men grunnloven hindrer henne i å stille som presidentkandidat. Foto: National League for Democracy.

Hva nå, Telenor?

Telenor har fått lisens i et land på vei ut av 52 års diktatur, og kommer utvilsomt til å gjøre det svært bra, men hvordan gjøre det rette?

AV AUDUN AAGRE
Daglig leder Den norske Burmakomité
(Innlegget har tidligere vært trykket i Dagens næringsliv, 31. januar 2014)

Telenor og Ooredoo er de første utenlandske teleoperatorene som har innpass i det burmesiske markedet. Det er historisk, og Telenor har gode forutsetninger til å gjøre det bra. Hvorfor vil de lykkes? Først og fremst fordi bedre mobilnett er ønsket av alle. Mobildekningen er skrall, ikke minst i rurale og etniske delstater, som knapt har tilgang til nett. Telenor har valgt å begynne med 2G, som er billigere å bygge ut, kan gi

lavere priser og gi et stort volum med kunder. Dette kan intet mindre enn revolusjonere mobilbruk i rurale og etniske områder.

Risikoen er samtidig betydelig. Telenors signering gir legitimitet til en regjering som ikke er folkevalgt. De som styrer landet er en forlengelse av diktaturet, like mye som et startpunkt for demokratiet. Burma er et land preget av korrupsjon, landkonfiskeringer, utbytting av naturressurser og uavklarte våpenhviler. I tillegg er mange av landets ledere ansvarlige for betydelige overgrep.

Er det da etisk riktig å investere i Burma? For Telenors del er svaret fra våre samarbeidspartnere entydig. De positive sidene overgår de negative. Telekom er trolig den minst kontroversielle sektoren å investere i, både fordi internasjonale aktører er sterk ønsket, men også fordi man ikke berører naturressurser som i stor grad er lokalisert i de etniske delstatene.

Likevel: Det er en overhengende fare for å gå seg vill i en kompleks lokal kontekst. Det er tilgjengelig å bomme så lenge man har gjort et godt forarbeid, men å basere seg på vestlige konsulenter som flys inn for å skrive rapporter (eller forsikringer som de kaller det) har begrenset verdi.

For å gjøre det rette må man forstå den lokale konteksten, ikke bare gjennom møter i prangende departementsbygg i Naypyitaw og konsulenthusenes leiesoldater, men gjennom en kontinuerlig dialog med beslutningstagere og lokalbefolkningen i områdene man skal bygge ut. Man blir hva man spiser, og meninger formes av hvem man snakker med. For Telenor er det avgjørende å snakke mer med de som representerer kundene enn med regulatoren.

Burmesere protesterer mot landran mange steder i landet. Landrettigheter har blitt en stor utfordring etter at Burma åpnet for flere utenlandske investeringer. Det er også en problemstilling Telenor er nødt til å forholde seg til. Foto: Democratic Voice of Burma.

1. Unngå eiendomskonflikter. Militært beslag av eiendom er et svært utstrakt problem, spesielt i de etniske delstatene. Fotavtrykket til en mobilmast er liten, og en bagatell å regne i forhold til pågående prosjekter i de ressursrike delstatene, men stor nok til å gi alvorlige omdømmeutfordringer om man bommer.

2. Sett en etisk standard. En suksessfaktor vil være å bevise at man kan vinne et marked med gode arbeidsforhold, anstendige lønninger og lite hierarki. Kina har totalt dominert internasjonale investeringer i Burma, i tett samarbeid med regimet, på bekostning av lokalbefolkningen. Korrupsjon gjennomsyrrer alle maktledd i dette landet, og er en årsak til at mange internasjonale selskaper er avventende. Telenor har en unik mulighet til å gå foran her.

3. Tenk ansvarlighet. Burmesiske myndigheter vil åpenbart kreve innsyn i tale- og datatrafikk. Det kan være legitime grunner til innsyn, men Telenor bør følge nøye med for å unngå at informasjonen ikke brukes til systematisk politisk overvåking. Det bør være en form for åpenhet om prosedyrer, og logging av antall krav om innsyn i året, slik at burmesiske organisasjoner selv har mulighet til å følge utviklingen.

4. Smart HR. Burma er et land med 135 etniske grupper, hvor en av de største utfordringene ligger i å skape fred og forsoning. I dette ligger det en utfordring og en stor mulighet. Klarer man å bygge gode team på tvers av etnisitet og religion, er dette både et viktig signal, og en forretningsmessig fordel. Å kjøre inn et rent burmansk team til en etnisk delstat er ikke den beste måten å vinne kunders tillit lokalt.

Ansvarlig business er god business, ikke minst når man er avhengig av kunder. Telenor er avhengig av et stort volum for å lykkes, og er den første til å tape på omdømmeetap lokalt. Tilbakemeldingen vi har fått er at Telenor i forberedelsene har vært gode til å lytte til mange ulike kilder. Vi forventer at Telenor har et enda større fokus på ansvarlighet og dialog nå som lisensen er dratt i land. Det er nå det er alvor. //

Handel for utvikling

Handel og skatt er uløselig knyttet sammen. Hvis økt handel skal gi mindre fattigdom må ulovlig kapitalflukt være en sentral del av debatten.

AV SIGRID KLÆBOE JACOBSEN
daglig leder Tax Justice Network – Norge

Handel og investeringer kan være en katalysator for å få utviklingsland ut av fattigdom. Men da må vi samtidig sikre at handelsinntektene ikke forsvinner ut av landene i form av ulovlig kapitalflukt. Skatteinntekter er den viktigste måten utviklingsland kan generere egne midler til utvikling på.

FN har pekt på skatteinntekter som vesentlig for å kunne innfri tusenårsmålene, og for at landene skal bli mindre bistandsavhengige. Africa Progress Panel har nylig gjennom rapport og uttalelser, tatt til orde for nettopp mer rettferdige og etiske investeringer og forretningspraksis fra land og selskaper i rike land.

Handel og skatt er uløselig knyttet sammen. 42 prosent av handelen foregår internt i multinasjonale selskaper. Slik internhandel blir ofte misbrukt ved å sette feil pris på varer, og på den måten flytte overskuddet bort fra der verdiskapingen skjer, for å unngå skatt.

Utviklingsland har ofte en sentral posisjon i verdikjeden, både på grunn av tilgangen til verdifulle naturressurser (som olje, gass, mineraler, skog og fisk), men også på grunn av det store markedet de utgjør som kunder, for eksempel i telekomsektoren. I dag klarer de på tross av dette ikke å sikre seg en rettmessig del av kaken.

Fra utviklingsland forsvinner årlig 1 260 milliarder dollar i ulovlig kapitalflukt. Dette er 10 ganger mer enn de samme landene mottar i bistand. Noe av den ulovlige kapitalflukten stammer fra korrupsjon, men det aller meste, nesten 70 prosent, er på grunn av store multinasjonale selskaper sin skatteutriksing.

Skjevhetene når det kommer til skattelegging er godt dokumentert i IMF sin nye rapport «Spillovers in international corporate taxation». Konsekvensene er 2-3 ganger verre for utviklingsland enn for utviklede land. Investeringer til både rike og fattige land, kanaliseres gjennom

skatteparadiser for å unngå skatt. For eksempel kommer 67 prosent av alle utenlandske direkteinvesteringer til Botswana fra Luxembourg.

Norad har gjennom prosjektet *Skatt for utvikling* bidratt med viktig støtte til samarbeidsland i Afrika for å hjelpe til med å utvikle systemer for å innhente skatt og avsløre skattejuks. Men selv for rike land er det svært vanskelig, og noen ganger umulig, å nøste opp i selskapsstrukturen og hvor mye selskapet tjener i andre land. Dette er opplysninger som er helt nødvendige for å kunne utligne riktig skatt, og for å avsløre kunstig overskuddsflytting.

Den norske land-for-land-lov kom på plass 20. desember 2013 og forplikter selskaper i utvinnings- og skogdriftsindustrien til å oppgi hele selskapsstrukturen, og nøkkeltall som omsetning, skatt og antall ansatte, brutt ned på enkeltland. Opplysningene skal være offentlige, noe som betyr at utviklingsland også vil ha tilgang til de samme opplysningene. Et slikt unilateralt tiltak fra Norge er svært viktig steg for at kompetansebyggingstiltak som Skatt for utvikling skal kunne fungere godt.

Det er svært positivt at Utenriksminister Børge Brende setter demokrati og menneskerettigheter høyt på den utenrikspolitiske dagsorden. Selve grunnsteinen i et godt demokrati er nettopp den samfunnskontrakten som skatt er. Skatteinntektene bidrar til at land finansierer grunnleggende menneskerettigheter som skole og utdanning. Men selve handlingen i å betale sin skatt, symboliserer en forpliktelse for både stat og skattebetaler til gjensidig

Visste du at halvparten av alle nordmenn mener at norske myndigheter bør jobbe for at internasjonale handelsregler bør komme utviklingsland til gode? (Statistisk Sentralbyrå 2011. Holdninger til bistand.)

kontakt og dialog. Når selskaper ikke betaler sin skatt, blir konsekvensene ikke bare mindre penger til statskassen, men det er også ødeleggende for den tilliten mannen i gata har til skattesystemet, og dermed til demokratiet som helhet. Det sier seg selv at det er vanskelig å etablere et godt styresett i en slik virkelighet.

Det er viktig at Norge nå fortsetter arbeidet for mer åpenhet i skjulte pengestrømmer, både nasjonalt og internasjonalt. Norge har vært toneangivende i internasjonale prosesser der handel, selskaper, skatt og skatteparadiser har vært diskutert. OECD sitt pågående arbeid mot kunstig overskuddsflytting, BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), er det kanskje viktigste eksempelet der Norge gjennom ulike prosesser har vært delaktige.

Gjennom Norges sentrale rolle i forbindelse med FNs tusenårs mål, er det viktig at dette arbeidet fortsetter. FN er et forum som i langt større grad enn OECD, vil kunne ta ivareta utviklingslandenes interesser. Derfor må arbeidet i FN bli prioritert av norske myndigheter i minst like stor grad som OECD. //

Visste du at McDonald's er den 90ende største økonomien i verden, og har større økonomi enn 130 land? (Injustice Facts, 2014).

Visste du at hvert år forsvinner 1 260 milliarder kroner fra utviklingsland i ulovlig kapitalflukt? Dette er ti ganger så mye som verdens samlede bistand til utviklingsland. (Taxjustice Network Norway, 2014).

Hvis vi flytter fattigdomsmålet fra 1,25 USD dagen til 2,50 USD dagen (15 kr) så øker verdens fattige fra 1,2 milliarder mennesker til 2,9 milliarder mennesker. FN-organisasjonen UNCTAD mener grensen burde ligge på 5 USD dagen. Det er det de mener er nødvendig for å få oppfylt retten til mat, vann, arbeid og helse, som er nedfelt i FNs menneskerettighetserklæringer. Følger vi denne tanken, stiger antallet fattige til 4,2 milliarder. Dette gjelder bare i Sør – millioner av fattige i Vest-Europa og Nord-Amerika er ikke med. (Tore Linné Eriksen, Nupi, 2014 Hvor hender det?).

ISRAEL

Vi besøker bl. a. TEL AVIV, JAFFA, DØDEHAVET, MASADA, BETLEHEM, JERUSALEM

– samt spill selskaperne Mifal Hapais' Israel National Lottery og TOTO (The Israel Sports Betting Board)

BLI MED OSS TIL ISRAEL, DET SPESEIELLE LANDET ØST I MIDDELHAVET!

TYRKIA, SYRIA, LIBANON, KYPROS, ISRAEL, JORDAN, EG/PT

Vi besøker et lite, men helt spesielt land! Israel ligger i den subtropiske klimazonen og har variert natur. Som land og folk har Israel en historie helt tilbake til oldtiden. Den moderne staten Israel ble opprettet i 1948. Det bor ca 8 millioner i landet. Israel har en sammensatt befolkning knyttet til den politiske utviklingen i landet. Tre fjerdedeler er jøder og en fjerdedel arabere. Israel er verdens eneste jødiske stat

Her er et utdrag fra en brosjyre som reklamerer for Norsk Tipping sin tur til Israel i 2013, der blant annet Betlehem og Øst-Jerusalem blir markedsført som Israel.

Norske turoperatører bryter med folkeretten

En turistsektor som gir de reisende et inntrykk av Israel som et land retusjert for forskjellsbehandling og undertrykking, er med på å legitimere den ulovlige okkupasjonen.

AV ANNA LUND BJØRNSEN
Leder i Fellesutvalget for Palestina

Turisme er viktig for Israel og Palestina. Økonomisk, selvfølgelig, men også fordi hvem du moter, hvor du reiser og hva du opplever er med på å definere hvilke oppfatninger og meninger du sitter igjen med om et land og dets politikk. Det er derfor alvorlig når norske turoperatører promoterer turer til Israel uten å differensiere bildet i forhold til hva som er israelsk eller palestinsk område.

Det viser seg at til sammen 5 av de 8 norske turoperatørene som arrangerer åpne grupperreiser til Israel og Palestina markedsfører turer feil og står i fare for å bryte norsk markedsføringslov, da de markedsfører turer kun til Israel når de også går til Palestina og Golanhøyden. Ifølge destinasjonene nevnt i 11 ulike brosjyrer, ligger så mye som 54 prosent av destinasjonene på okkuperte palestinske eller syriske områder. 48 prosent av destinasjonene reklamert som israelske går til palestinske områder, dvs Vestbredden, Øst-Jerusalem, Jeriko og Betlehem. Ifølge Alternative Tourist Group oppgir for eksempel 57 prosent av de som har besøkt fødselskirka i Betlehem at de har vært i en israelsk by.

Fra Israels side satses det voldsomt på å utvide turisttilbudene i de ulovlige bosettingene. Både for å ta kontroll over religiøse og historiske reisemål, men også for å rettferdiggjøre og normalisere bosetternes tilstedeværelse på Vestbredden og i Øst-Jerusalem. I Ariel, en av de største bosettingene på Vestbredden, ligger Eshel Hashomron Hotel som er hyppig besøkt av norske turoperatører.

– De (myndighetene) vil at folk skal synes det er normalt der, at det er legitimt å reise dit, sier Hagit Ofran, i den

israelske fredsorganisasjonen Peace Now. – De vil ha folk til å tro at disse områdene er en del av Israel, selv om Israel aldri har annektert Vestbredden. Småskala vinproduksjon, restauranter og kafeer, overnattingssteder, hesteridning, geitegårder, besøksentre og skyteskole er eksempler på tilbud som blir promotert som israelske turistattraksjoner selv om disse stedene ligger på Vestbredden og i Øst-Jerusalem.

Et annet eksempel er Ahavafabrikken som ligger i den ulovlige bosettingen Mitzpe Shalem ved Dødehavet. Turister får muligheten til å handle i deres fabrikkutsalg. Fabrikken tar ut ressurser fra den palestinske delen av Dødehavet noe som ifølge internasjonal lov er ulovlig

Vanskelig for palestinsk turisme

På mange måter går den israelske okkupasjonen på bekostning av den palestinske turistindustrien, og er med på å gjøre palestinsk turisme vanskelig å utvikle og gjennomføre. Ifølge rapporter fra det palestinske turistdepartementet besøkte 509 000 turister Betlehem i 2009. Bare 88 000 av disse ble igjen på byens hoteller. Israel jobber aktivt for at turistene skal besøke og legge igjen penger i Israel

istedenfor Palestina, gjennom blant annet å bygge ut nye hoteller i bosettingene. Et eksempel er hoteller i bosettingen Givat Hamatos nær Betlehem som har over 1100 rom når det står ferdig. De israelske guidene dominerer og tar opp over 80% av markedet i Betlehem, mens de palestinske guidene i sjeldenhet slipper inn i Israel for å møte sine grupper med reisende på flyplassen Ben Gurion.

I tillegg møter turister som ønsker å reise til Palestina mange utfordringer og direkte hindringer ved å bli anbefalt å ikke reise til de palestinske områdene, ha problemer med å få innreisestillatelse og bli nektet inngang om det kommer frem at turen går til Palestina. Muren, faste sjekkpunkter og mer uforutsigbare sjekkpunkter inne på Vestbredden gjør det å være turist til en relativt strevsom opplevelse om man ikke er innstilt på dette.

Norske turoperatørers samfunnsansvar

Det er utarbeidet flere rammeverk i FN og OECD som sier noe om selskapers ansvar for å respektere menneskerettighetene og ikke bidra til brudd på internasjonal rett. Den norske regjeringen er vage på dette punktet, og har ikke kommet med noen konkret anbefaling mot å ikke handle med israelske bosettinger for eksempel, selv om offisiell norsk politikk fordømmer bosettingsutbyggingen. Virke (Reise Utland), som organiserer ulike turoperatører, har undertegnet UNWTOs Global Code of Ethics for Tourism. De har med det forpliktet seg til å arbeide for at deres medlemmer prøver å forme sin produksjon av turisttjenester i den retningen de etiske reglene peker på. Det bør følges opp med utgangspunkt i følgende anbefalinger til turoperatører som arrangerer reiser til Israel og Palestina:

- Benytt dere av riktig markedsføring ved å være tydelig på hvor turen går, og hvor destinasjonene faktisk ligger. Om noen av destinasjonene ligger i Øst-Jerusalem, Gaza eller Vestbredden er det viktig å presisere at turen også går til Palestina. Oppfordre deres eventuelle samarbeidspartnere i Israel til å gjøre det samme.
- Ikke benytt dere av lokale turoperatører som arrangerer aktiviteter i de ulovlige bosettingene.
- Reis ikke selv til noen ulovlige bosettinger og bidra ikke med noen form for økonomisk støtte til bosettingene gjennom reisevirksomheten.
- Bruk lokale, palestinske turoperatører/guidere om dere reiser til Palestina.
- Reis til Palestina! Både fordi det er et meget gjestfritt område, men også for palestinsk historie og kultur og slik få en bedre forståelse av området man reiser til. //

Det var først da jeg sto på Ben Gurion, på vei ut av Israel etter mitt første besøk i området at jeg innså at denne reisen hadde gjort så mye inntrykk på meg at den kom til å være definerende for hvordan jeg opplevde virkeligheten.

Kvalmen kom etterpå, da jeg skjønte at flesteparten, ja nesten alle av de som sto rundt meg ikke hadde hatt den samme opplevelsen. Synet av muren hadde brent seg inn på netthinna. Stor stygg og grå slynger den seg fra landsby til landsby på Vestbredden og vekker større assosiasjoner til et fengsel enn det historiske området Jesus angivelig skal ha vandret i for 2000 år siden. Historiene om fengslede barn og familier som har fått huset sitt ødelagt av israelske myndigheter gjorde inntrykk.

De aller fleste på denne flyplassen hadde enten bevisst eller ubevisst omgått de lignende destinasjonene og urettferdigheten jeg hadde opplevd. Det var først i etterkant jeg skjønte at dette ikke er på grunn av tilfeldigheter. Det er slik et land kan fortsette sin ulovlige okkupasjon.

Jeg hadde mest lyst til å rope ut til alle, høyt om hvordan de kunne stå der å smile, solbrune og fornøyde etter et vellykket og retusert opphold i Israel uten å ha opplevd noe om all urettferdigheten jeg hadde sett. Det eneste jeg fikk til å gjøre var å ikke bruke opp de siste sheklene jeg hadde på mat, drikke og taxfreeinnkjøp.

FAKTA

24.september lanserte Fellesutvalget for Palestina en rapport om turisme i Israel og Palestina.

Rapporten "Turisme til Israel og Palestina" er ikke skrevet for å hindre folk i å reise til Israel. Målet er å påpeke, og i neste omgang motvirke feilinformasjon og villedende markedsføring som kan være brudd på norsk markedsføringslov og lov om pakkereiser, bidra til at turene skjer i samsvar med United Nations World Tourism Organization (UNWTO) sine retningslinjer for etisk turisme, samt påvirke at turoperatørene operer i tråd med og i respekt for menneskerettighetene og folkeretten.

Ta først, spørre etterpå

Oljefondet har investert i overkant av 13 milliarder kroner i gruveselskaper som viser liten evne eller vilje til å respektere urfolk og afroetterkommeres rett til selvbestemmelse over egne landområder og naturressurser. Hvordan kan Norge basere sin rikdom ved å frata og ødelegge andres jord?

AV EVA MARIA FJELLHEIM
programrådgiver for Nicaragua og Colombia i SAIH
EMILIE LARSEN ØRNESEIDET
politisk nestleder i SAIH

På jakt etter nye gullforekomster

Selskapet har forårsaket helseproblemer, og skader på hus og vannkvalitet. Her utvinnes de gull og sølv uten vårt samtykke. Vi ble ikke informert av den lokale borgermesteren eller regjeringen. De satte i gang uten å spørre folket om lov.

Det forteller Crisanta Pérez som bor i grenda Ágil i kommunen San Miguel Ixtuacán der gruveselskapet Goldcorp har drevet med gullutvinning i 10 år. Det har de gjort uten å respektere retten de lokale urfolksgruppene Mam og Sipakapense har til konsultasjon og samtykke før større inngrep forekommer på deres landområder. Virksomheten har hatt svært negative konsekvenser for lokalbefolkningen. Tilgangen på jord har blitt dramatisk redusert, sprenging har påført sprekker i husene, forurensning og relaterte helseproblemer er også godt dokumentert. Det er særlig bekymring knyttet til vannforsyning og vannkvalitet, da gruva forbruker enorme mengder med vann og bruker blåsyre i utvinningsprosessen. I tillegg har etableringen av gruva har skapt konflikter i lokalsamfunnet, mellom de som er for og de som er imot.

Selv om gullåren som har forsynt Marlingruva i 10 år er i ferd med å ta slutt, har Goldcorp tydelig interesse

for å lete etter nye forekomster i området. Gjennom datterselskapene Montana Exploradora og Entre Mares har de 15 tillatelser til å lete etter flere gullforekomster i området. Det bekymrer Crisanta med tanke på fremtiden for familien og lokalsamfunnet. Hun peker ut over landskapet i hjemkommunen der Goldcorp planlegger å utvide sin virksomhet.

Det er snart ikke mer jord å dyrke på. Vi lever i ei grend, og kulturen vår er å dyrke mais, bonner og andre grønnsaker. Vi er bekymret for våre naturressurser, fordi vi ikke kan leve uten moder jord. Uten henne finnes det ikke liv.

Latin-Amerikas største gruve

BHP Billiton og dets medeiere i Cerrejón tar vårt kull, som for oss representerer moder jords indre organer. Det er hellig for oss, uttrykte Wayúukvinnen Yasmin Romero Epiayu til London Mining Network (2013), da hun aksjonerte på BHP Billitons årsmøte i London i oktober 2013.

BHP Billiton er et av verdens største gruveselskaper. Sammen med Anglo American og Glencore Xstrata driver de Cerrejón, Latin-Amerikas største kullgruve. 30 år med gruvedrift har satt dype spor i det fysiske og kulturelle landskapet til urfolket Wayúu og den afrocolombianske befolkningen som tradisjonelt har opphold seg i området. Virksomheten har ført til forurensning i vann, luft og jordsmønn. Det har gjort det vanskelig for lokalbefolkningen å leve av primærnærings. Mange har måttet flytte inn til urbane strøk for å finne seg arbeid, mens andre har blitt direkte drevet på flukt til fordel for virksomheten.

Crisanta Pérez peker ut over landskapet i kommunen San Miguel Ixtuacán der gullselskapet Goldcorp planlegger å utvide sin virksomhet. Foto: Eva Maria Fjellheim.

I 2001 ble om lag 1100 beboere i den afrocolombianske grenda Tabaco i kommunen Hatonuevo tvangsfordrevet til fordel for utvidelsen av Cerrejónprosjektet. 200 soldater og polititjenestemenn gikk brutalt inn og kastet ut de som ikke ville flytte på seg frivillig, mens husene ble revet ned av bulldosere. I 2009 sendte representanter fra Tabaco inn en klage til Australias kontaktpunkt for OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper der de hevdet at BHP Billiton hadde brutt retningslinjene gjennom sin virksomhet i Cerrejón, blant annet ved å tvangsfordrive innbyggerne i Tabaco. Forhandlingene konkluderte med en enighet om at grenda skulle relokiseres, men etter 12 år har Tabacos befolkning fortsatt ikke fått den oppreisningen de har krav på.

Brudd på urfolksrettigheter

Lokalbefolkningen rundt Cerrejón- og Marlingruva er urfolk og afroetterkommere som tradisjonelt har livnært seg av primærnærings. Deres språk og kultur er også nært knyttet til de landområdene de tradisjonelt har oppholdt seg på.

Både Colombia og Guatemala har skrevet under på internasjonalt rammeverk for urfolksrettigheter som forplikter statene til å sikre at urfolk og afrocolombianeres rett til selvbestemmelse over sine territorier, landområder og naturressurser overholdes. Selskapene som eier gruvene har forpliktet seg til å respektere de urfolksrettighetene, blant annet gjennom medlemskap i ICMM – International Council for Mining and Metals. I praksis står likevel Mam, Sipakapense, Wayúu og den afrocolombianske befolkningen svakt i møte med gruvevirksomhetene, da de har mistet tilgangen til store

delar av sine landområder. Selskapene har i stor grad oversett konsultasjon, eller tatt over statens rolle i konsultasjonsprosesser der de har tatt i bruk uetiske metoder for å oppnå aksept blant lokalbefolkningen. Denne fremgangsmåten er i klar strid med ILO-konvensjonen nr. 169 og FN's erklæring om urfolks rett til konsultasjon og fritt og informert samtykke.

Norges har et ansvar

Dette er ikke første gang Statens Pensjonsfond Utland (SPU) kritiseres for å bidra til miljøskade og brudd på urfolksrettigheter gjennom sine investeringer. I 2013 rapporterte både Framtiden i våre hender og Regnskogfondet om at SPU's investeringer i en rekke selskaper innenfor gruvedrift, vannkraft og jordbruksindustri opererer uaktsomt i urfolksterritorier i Latin-Amerika.

Gruvedrift i urfolksterritorier er utbredt og manglende konsultasjon eller uetiske prosesser er regelen heller enn unntaket. Ved å skrive under på OECDs og FN's retningslinjer for ansvarlig næringsliv har Norge gjennom Oljefondets investeringer et ansvar for å sikre at menneskerettigheter ikke brytes. Norge har i lang tid engasjert seg i internasjonalt urfolksarbeid og var det første landet som ratifiserte ILO-konvensjonen nr. 169. Regjeringen offentliggjorde den 18. september at de bevilger 100 millioner USD for å styrke urfolk og lokalsamfunns rettigheter. Det er derfor et paradoks at Oljefondet investerer i selskaper som bidrar til brudd på urfolksrettigheter i Latin-Amerika.

Det hjelper ikke at hensyn til urfolk og afroetterkommeres rettigheter tilsynelatende er ivarettatt i ulike regelverk og i selskapenes retningslinjer for samfunnsansvar, når de ikke etterleves i praksis. Oljefondet har ansvar for å trekke seg ut av selskaper som er ansvarlige for grove menneskerettighetsbrudd, samt å bruke sitt aktive eierskap til å endre selskapenes handlingsmønster som strider med internasjonale rammeverk for urfolksrettigheter. Regjeringen må derfor sørge for at slike hensyn faktisk blir ivarettatt i Oljefondet og i annen økonomisk virksomhet. //

Ny rapport (Foto: Roderico Diaz)

SAIH lanserte nylig rapporten Ta først, spørre etterpå. Hvordan Oljefondets investeringer i gull og kull bryter urfolk og afroetterkommeres rettigheter i Latin-Amerika. Funnene viser at selskapene Goldcorp (Marlingruva), BHP Billiton, Anglo American og Glencore Xstrata (Cerrejóngruva) ikke respekterer urfolks rett til konsultasjon og samtykke, slik den er beskrevet i ILO-konvensjonen nr. 169 og FN's erklæring for urfolks rettigheter. I begge tilfellene har gruvevirksomheten forårsaket store miljøskader og menneskerettighetsbrudd.

Illustrasjonsfoto FN. Foto: Juan Arango Pinto

Utviklingsland krever sin rett

De siste 20 årene har gjeldsaktivister over hele verden krevd mer rettferdige løsninger for land i gjeldskrise. I september i år kom gjennombruddet da utviklingslandene i FN banet vei for å få på plass et nytt internasjonalt rammeverk for å løse gjeldskrises.

SKREVET AV SLUG

– Nettverk for rettferdig gjeldspolitikk
Les mer på www.slug.no

FN først i mål

Gjeldskrisen i Europa viste tydelig at statlige gjeldskrises ikke bare er noe som angår utviklingsland. De siste årene har håndtering av gjeldskrises blitt et hett tema internasjonalt, og forslag til nye løsninger har vært diskutert i Det internasjonale pengefondet IMF, G20 og FN. Heldigvis var det FN, den eneste virkelige demokratiske institusjonen, som først kom i mål med et nytt og banebrytende forslag.

9. september i år sto 133 utviklingsland samlet bak forslaget om å etablere "et multilateralt juridisk rammeverk for statlig gjeldsrestrukturering, med et mål om å øke effektivitet, stabilitet og forutsigbarhet i det internasjonale finanssystemet". Målet med dette rammeverket er å forhindre spekulasjoner i statsgjeld, og å lage bedre rammer for å restrukturere gjeld for land i krise. Forslaget kom i grevens tid, rett for det som kan bli FN's viktigste forhandlingsrunde begynner. FN's 69. Generalforsamling går nå i gang med forhandlingene om nye utviklingsmål og kanskje enda viktigere; hvordan de skal finansieres.

Norge stemte blankt

Forslaget til et nytt rammeverk ble fremmet av Bolivia på vegne av G-77 og Kina, og ble vedtatt med et stort flertall på 124 land. Bare 11 land stemte nei og 41 land stemte blankt. Ett av dem var Norge.

På tross av at Norge i mange år har vært en gjeldspolitisk pionér internasjonalt, var utenriksminister Børge Brende skeptisk til forslaget fra utviklingslandene, og bestemte seg

bare timer før avstemning om å stemme blankt. En blank stemme til resolusjonen er et klart brudd med Norges linje, som fortsatt finansierer et annet prosjekt i FN for en ny gjeldslettemekanisme. Gjeldslette er altså ikke bare et rød-grønt prosjekt, men er også et tydelig krav fra Venstre og KrF, og står som et av 12 utviklingspolitiske mål i Sundvollen-plattformen. Norges blanke stemme var derfor både overraskende og skuffende, og var forhåpentligvis bare et lite feiltrinns i et ellers tydelig arbeid for gjeldsrettferdighet.

Dessverre skilte ikke Norge seg ut i gruppen av rike, vestlige land, der ingen av dem stemte for forslaget. Norges var derimot et av få i denne gruppen som var uttalt positive til en gjeldshåndteringsmekanisme i FN, til tross for at dette i lang tid har vært IMF og Parisklubbens* domene. FN er basert på et demokratisk grunnprinsipp og arbeider for konsensus, i motsetning til IMF der stemmevekten avgjøres av økonomisk makt. At gjeldskriser skal løses i et uavhengig og demokratisk organ er viktig og bra, fordi gjeldsproblemer i fattige land altfor lenge har blitt håndtert av de rike landene og institusjonene som har lånt dem penger. Fattige land vil ikke lenger at bukken skal passe havresekken, og det ser det heldigvis ut til at Brende er enig i.

Hvorfor nå?

Proessen i forkant av resolusjonen har blitt kritisert for å være forhastet og forslaget for å være umodent. Bakgrunnen for at 133 land som i flere tiår har slitt med for store

Gribbe(fondene)s dager kan være talle når et rammeverk kommer på plass som sikrer at alle kreditorer er involvert i prosessen for å få et land ut av gjeldskrise. Foto: Stephan van Bremen.

gjeldsbyrder plutselig fikk så dårlig tid er frykten for å ende i samme situasjon som Argentina. Rettstviesten mellom gribbefondet NML Capital og Argentina stammer fra den økonomiske krisen i landet i 2001 da 93 % av Argentinas kreditorer i ettertid gikk med på å redusere kravene sine med 70 %. NML Capital har sammen med et knippe andre investorer nektet restrukturering og har sittet på gjerdet og ventet på å få tilbake hele gjeldskravet de kjøpte for en billig penge etter 2001. Den amerikanske dommen ga gribbefondene medhold og hindrer nå Argentina i å betale 93 % av kreditorerne for de også betaler NML Capital.

Det er første gang i historien at et land som både har midlene og viljen til å betale på gjelden sin er blitt erklært teknisk konkurs. Saken har fått stor internasjonal oppmerksomhet, fordi ringvirkningene for andre land i gjeldskrise kan bli store. Hvilke kreditorer vil være med på å slette gjeld, dersom noen få investorer i stedet kan gå til sak og kreve inn gjeld som de har kjøpt for en slikk og ingenting?

Forslaget som ble vedtatt i Generalforsamlingen vil ikke kunne hjelpe Argentina direkte, og det vil ta tid å forhandle frem det endelige rammeverket. Men Argentinas situasjon gjorde det plutselig tydelig for fattige land hvor sårbare de er uten et internasjonalt rammeverk for å løse statlige gjeldskrises.

Holdt flammen brennende

Generalforsamlingens vedtak er først og fremst en seier

for fattige land med store gjeldsbyrder som kan føle seg litt tryggere på at økonomiske kriser vil løses mer rettferdig og forutsigbart. Det er også en stor seier for norsk og internasjonal gjeldsbevegelse som har holdt flammen brennende i de ti årene gjeldslette ikke har stått så høyt på den internasjonale agendaen. Det kommende året skal FN's medlemsland bli enige om 17 nye mål for å bekjempe fattigdom, som skal ta over for de kjente Tusenårsmålene. I denne diskusjonen er det viktig at rike land som Norge bidrar til en forpliktende samtale om finansiering av utvikling, og knytter systemiske endringer som FN's nye rammeverk inn i debatten. Store gjeldsbyrder, kapitalflukt og manglende skatteinntekter er systemiske årsaker til fattigdom, og disse problemene kan bare løses gjennom strukturelle endringer og et internasjonalt, juridisk rammeverk. Under debatten i Generalforsamlingen var blant annet Brasil tydelig på at et juridisk rammeverk for gjeldslette er et godt instrument for å frigjøre midler til utvikling, og at dette vil være et viktig virkemiddel i finansieringen av de nye utviklingsmålene.

Lysere fremtid

Utviklingslandene tok saken i egne hender og viste handlekraft da de fikk igjennom forslaget om et nytt rammeverk for å løse gjeldskrises i FN. Gribbefondenes lukrative virksomhet vil ikke være mulig når et rammeverk kommer på plass som sikrer at alle kreditorer er involvert i prosessen for å få et land ut av gjeldskrise. Hvis alt går etter planen er en rettferdig løsning i sikte, og gribbefond-

enes dager kan være talte.

Sivilsamfunnets kamp for rettferdig gjeldslette har endelig tatt plass på den internasjonale arenaen igjen. Vi håper Norge og Børge Brende vil ta over stafettspinnen, ved å bidra aktivt i forhandlingene om det nye rammeverket i FN for å løse gjeldskrises, og ved å kjempe for rettferdige løsninger i de kommende forhandlingene om finansiering for utvikling. //

Fakta

124 land stemte for resolusjonen, i hovedsak land fra G77. Alle BRICS-landene; Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika stemte for. Argentina spilte en viktig rolle i å utarbeide forslaget, som formelt ble lagt frem av Bolivia på vegne av G77.

41 land stemte avholdende, deriblant mange europeiske land, inkludert Hellas, Spania, Frankrike, og Italia, og Norge.

Kun 11 land stemte imot, deriblant USA, Canada, Japan, Storbritannia og Tyskland.

* Parisklubben er en gruppe på 19 utlånerland som utviklingsland som ønsker gjeldsrestrukturering eller gjeldslette må forhandle med.

Latin-Amerika utfordrar frihandelsregimet

Latin-Amerika har dei siste åra stått fram som vriompeis i internasjonale frihandelsforhandlingar. Den ideologiske frihandelsdogmatismen som prega kontinentet på 1990-talet er bytt ut med realpolitisk orientering over egne interesser.

AV HEIDI LUNDEBERG
Medlem av Latin-Amerikagruppene og leiar av Handelskampanjen

Då utanriksministrar frå heile verda møttest på Bali for jol i fjor, for å inngå nye avtaler i WTO, tok latinamerikanske land til orde for å endre det multilaterale handelsregimet i retning av solidaritet, komplementaritet og rettvvis handel. «Shabby interesser» har fått grep om WTO uttalte ALBA-landa friskt. Ministermøtet utvikla seg til eit rått maktspel mellom rike land og utviklingsland. Det vart lagt eit enormt press på sistnemnde, og spesielt India, om å trekkje sine krav og inngå ei ubalansert pakke. Då forhandlingane gjekk over tida var det dei tre ALBA-landa Bolivia, Venezuela og Cuba som blokkerte konsensus.

Basketaket på Bali er ikkje unikt. Latinamerikanske land har markert seg på den geopolitiske arenaen som utfordrarar av frihandelsdogmatikken. ALBA-landa utpekar seg spesielt som ein blokk i WTO, og har makta å utvikle eit handelssamarbeid seg imellom som byggjer på komplementaritet i staden for konkurranse, som anerkjenner uliksskapen mellom landa, og som set produksjon over handel3. Men andre søramerikanske land utpeikar seg også handelspolitisk. Dei store matvareeksportorane Brasil og Argentina har utfordra både det multilaterale og bilaterale frihandelshandelsregimet, noko som viser seg i tvisteløysingsorgana der dei to landa har fleire saker gåande mot seg.

Janus i handelspolitikken

Latin-Amerika framstår historisk som ei raud jord, prega av organisert motstand mot kolonialisme i ulike variantar. Det siste tiåret har Sor-Amerika fått ein markant geopolitisk posisjon då sosiale rørsler i land etter land har stemt fram venstre- og sentrumsorienterte regjeringar. Brotet med frihandelsdogmatismen ser imidlertid ut til å vere like mykje bygd på eigne næringsinteresser som ideologisk endring. Naturressursar har blitt nasjonalisert og store sosiale investeringar er gjennomført med stort hell. Fattigdomen er halvert i fleire av landa og uliksskapen redusert. Forvaltinga av dei to største eksportnæringane, petroleum og jordbruksvarer, er veldig ulik. Dei venstre- og

Visste du at 6 av 10 nordmenn mener at det er svært viktig å hindre at rike land og stor-selskaper driver opp-kjøp av store jordbruksom-råder i fattige land for å dekke egne behov. Til sammenligning mener bare 1 av 10 nordmenn at norske myndigheter bør øke bistanden.

(Statistisk Sentralbyrå 2011. Holdninger til bistand).

Norsk mat på brasilianske ressurser?

Regjeringen legger opp til økt import av brasiliansk soya til norsk kjøtt- og fiskeproduksjon

Soyaplantasjeane etes av noen få, og opptar enorme områder i et land der hundretusenvis av familier trenger jord

Latin-Amerikagruppene i Norge (LAG) støtter miljøvennlig og bærekraftig familielandbruk

 lagnorge.no

med sine interesser. Forhandlingane mellom EU og Ecuador har starta opp igjen, og då Dilma Rousseff tok over som president i Brasil i 2010 starta forhandlingane også opp igjen mellom Mercosur og EU. Den ecuadorianske presidenten har imidlertid understreka at det ikkje kan bli noko klassisk frihandelsavtale.

Regional solidaritet

Alle avtalene med Latin-Amerika inngår utvilsamt i EU sin råvarestrategi. Den sotaste frukta er nok likevel Brasil, som med ein relativt stor middelklasse utgjer ein marknad for europeiske varer. Mange europeiske selskap har etablert seg i Brasil, og til trass for at landet ikkje inngår bilaterale investeringsvernavtaler (BITS) så uttalte visepresident og ansvarleg for industri i EU-kommisjonen, Antonio Tajani, at landet ikkje berre er viktig handelsmessig men også industrielt. EU har arbeida for ei frihandelsavtale med Mercosur sidan slutten av 1990-talet, men har uttrykt at dei vil helst inngå bilateralt samarbeid med Brasil. Brasil er den klart viktigaste handelspartnar for EU i Latin-Amerika. 37 prosent av all handel mellom dei to regionane går mellom Brasil og EU.

Argentina, med den venstreorientere Cristina Fernández de Kirchner i spissen, har terga EU sidan regjeringa renasjonaliserte delar av det største oljeselskapet i 2012. Selskapet var nemleg eigd av spanske Repsol. Geopolitiske musklar kan koste, og EU har sidan skulda Argentina for proteksjonistisk politikk og forsøkt å splitte Mercosur ved å nekte forhandlingar med Argentina. Men i Brasil har Rousseff ikkje gått med på nokon bilateral forhandling med EU. Tvert imot har ho foreslått at også det nyaste Mercosurmedlemmet Venezuela skal med. Venezuela er om mogleg endå meir forhatt blant europeiske utanriksministrar enn Argentina.

Kolonial splitt og hersk

Sjolv om president Rousseff har latt jordoligarkiet dominere handelspolitikken, så vil EU slite med sin klassiske splitt og hersk metode i forhandlingar med søramerikanarane. Det regionale samarbeidsklimaet i Sor Amerika strekkjer seg lengre enn ALBA. Med historiske leiarar som Chavez og Lula i spissen, har regionen kome langt i å styrke bånda seg imellom. Det byrjar imidlertid å haste for brasilianske nærings-interesse å inngå ei ny avtale med EU, då landet mister handelspreferansane i 2014 som følgje av at dei no er klassifisert som eit øvre mellominntektsland. Så vil tida vise om Rousseff let nabosolidariteten gå foran matlobbyen.

Brasil og Uruguay har klare sine forhandlingsposisjonar og president Rousseff uttalde nyleg at ho trur Mercosur vil ha klart sitt tilbod innan utgangen av året. Då utanriksministrane frå Mercosur møttes i Caracas i haust, gjorde dei det imidlertid klart at ei avtale med EU berre er aktuell dersom uliksskapen mellom dei to blokkane anerkjennast, og dei søramerikanske landa får fortsetje den sosiale politikken som har ført til mindre forskjellar og auka vekst. //

Globaliseringens og handelens pris – Økt forbruk av rusmidler

Økt bruk av handel som virkemiddel, i både utenriks- og i utviklingspolitikken, er et område regjeringen prioriterer høyt. I 2015 legger de fram en Stortingsmelding om globalisering og handel. Her bør det tas høyde for internasjonal handels negative konsekvenser for økt forbruk av rusmidler.

AV DAG ENDAL
Internasjonal programkoordinator
FORUT

Globalt sette er det i dag en økende oppmerksomhet om de nye helseutfordringene som kommer med de såkalte ikke-smittsomme sykdommene eller livsstilssykdommene. Kreft, hjerte/karsykdommer, kroniske lungelidelser og diabetes er av Verdens helseorganisasjon definert som de mest alvorlige av de ikke-smittsomme sykdommene. Fire risikofaktorer står øverst på helseorganisasjonens liste: feilernæring, tobakk, alkohol og fysisk inaktivitet. De ikke-smittsomme sykdommene forårsaker så mange som 35 millioner dødsfall årlig. Dette utgjør 60 prosent av alle dødsfall på verdensbasis og er forventet å stige til 73 prosent innen 2020. Tall fra 2014, viser at av alle verdens helseisikofaktorer rangeres alkohol som den femte største. 3,2 millioner årlige dødsfall skyldes alkohol. I noen deler av det sørlige Afrika og Latin-Amerika er bruk av alkohol helseisikono nummer én. I vår del av verden kommer alkohol på tredjeplass , og av den grunn er produksjon og handel med disse produktene strengt regulert slik som her i Norge.

Tidligere ble ikke-smittsomme sykdommer gjerne betraktet som «velstandssykdommer» som hovedsakelig vil ramme befolkningsgrupper med høy levestandard og helst i Vesten. Dette bildet skifter raskt. Fire av fem dødsfall på grunn av ikke-smittsomme sykdommer forekommer nå i utviklingsland. Dette betyr at ikke-smittsomme sykdommer er en stor – og økende - utviklingsutfordring i mange land i Sor.

Endringer i bildet

I mange deler av verden har alkohol vært laget lokalt i landsbyene og i private husholdninger. Produksjon og bruk har vært begrenset til noen deler av året, og bruken har vært kontrollert og i mange tilfeller begrenset av sterke sosiale regler og ritualer.

Guinness-reklame, Sierra Leone.

I dag er situasjonen en annen og endringen akselererer. I økende grad drikkes alkohol i form av industriproduserte varer, både produkter som er laget i forbrukslandet og varer som er importert fra Vesten. Over halvparten av all alkohol i verden blir produsert av selskaper som eies av en håndfull multinasjonale konserner.

Kulturell globalisering er en annen viktig del av bildet. Vestlige verdier spres sammen med vestlige produkter og internasjonal markedsføring. Vestlige drikkevaner legger sterkt press på tradisjonell kultur i store deler av Afrika og Asia. Mange utviklingsland har hatt en kultur, slik vi i tidligere perioder også har hatt det i vårt land, noe som innebærer et restriktivt syn på bruk av rusmidler, ikke minst blant kvinner.

Som ledd i globaliseringen har de multinasjonale alkohol-gigantene pekt seg ut utviklingsland som sine «lovende markeder». Mens alkoholmerkedene i Europa og Nord-Amerika betraktes som mettet med til dels nedgang i salg og forbruk, har land i Sor en meget interessant profil for salg av alkohol: ung befolkning, få etablerte kjøpevaner, økende kjøpekraft, høyere utdanningsnivå og innflytelse av vestlige, kommersielle verdier. «Det nye kappløpet om Afrika» er i gang. Flere av de multinasjonale bryggeriene sier rett ut at økt salg i Afrika og Asia kan sikre deres framtidige fortjeneste.

Samstemt politikk

Alkoholforbruket med tilhørende skader vil øke dersom det ikke settes inn tiltak som motvirker en slik utvikling. Det er derfor av avgjørende betydning for helse, velferd og utvikling at nasjonale og lokale myndigheter har anledning til å regulere tilgang og pris på helseskadelige produkter som alkohol.

Norge har global helsepolitikk som et viktig anliggende i både utenriks- og utviklingspolitikken. Dette gir seg utslag i at Norge bruker til dels store ressurser på dette og er tungt engasjert på flere helsepolitiske områder. Norge er til og med et av svært få land som har viet alkohol som utviklingshinder politisk oppmerksomhet gjennom offentlige dokumenter og statsbudsjetter. Videre, er Norge et av veldig få land som gir øremerket bevilgning til Verdens helseorganisasjons arbeid med den globale alkoholstrategien.

Samtidig er det en hard realitet at det som oppnås av framgang i helsepolitikken raskt kan gå tapt, om handelsspolitikken virker i motsatt retning, for eksempel gjennom økt salg av produkter som tobakk og alkohol. Her er det behov for samstemthet. Når handelspolitikk kommer i konflikt med hensyn som helse og sosial velferd, bør økt handel vite.

Multinasjonale giganter vokser og legger under seg stadig økende markedsandeler, mens det på ingen måte er en tilsvarende økning hos nasjonale myndigheter som skal være en balanse mot ren markedstenkning og fri konkurranse. De private selskapene kan handle raskt, drive produktutvikling, lage sofistikert markedsføring, kapre nye forbrukere, selge mer, mens utvikling av en nasjonal alkoholpolitikk for å beskytte helse og velferd, er en lang-

som, konfliktfylt, endeløs og ofte resultatløs øvelse. Særlig så lenge de multinasjonale selskapene har ressurser til å påvirke og spenne ben på politiske prosesser.

Handel kan bidra til både utvikling, helse og velferd, men kan som mange andre utviklingstiltak også ha negative bivirkninger. Full effekt av økt handel vil man få først når man planlegger for å unngå slike utilsiktede bivirkninger og setter inn nødvendige tiltak for å kompensere. Det bør være et sentralt mål å oppnå en fornuftig balanse mellom fri handel og regulering av handel. //

Hovedpunkter

Når det gjelder internasjonal handel, bør en rekke oppmerksomheten mot følgende punkter:

- Noen produkter har egenskaper som gjør at de skaper store helseskader og sosiale problemer.Tobakk og alkohol er de to mest skadelige produktgruppene på grunn av utbredelsen de har. I den grad økt handel betyr økt forbruk av slike produkter, vil handelen bidra til svekket folkehelse og redusert velferd.
- Forebyggende alkoholpolitikk bør bli en sentral del av utviklingspolitikken. Helsegevinster som oppnås ved andre typer tiltak, for eksempel i Afrika, kan fort bli oppveid av økende alkoholforbruk som følge av bryggerienes kappløp om nye kunder i utviklingsland.
- Ny kunnskap om økningen i ikke-smittsomme sykdommer tilsier at økt handel med varer som tobakk og alkohol er dårlig helsepolitikk.
- Produkter som tobakk og alkohol bør derfor unntas fra internasjonale og regionale handelsavtaler. Sekundært at det legges inn mekanismer i avtalene som sikrer beskyttelse av folkehelse og velferd ved at risikable produkter kan reguleres strengere enn ordinære varer.
- Det er behov for at helse- og handels-hensyn i utenrikspolitikken er samstemt og med helse og velferd som det overordnede hensynet.
- Folkehelse og sosial velferd må være overordnet investorbeskyttelse i internasjonale handelsavtaler, og Norge må gå imot alle formuleringer hvor investorbeskyttelse kan bli en trussel mot myndigheters rett til å regulere handel og investeringer.

Urfolkskvinner kjemper mot multinasjonale giganter

BRASIL: Urfolkskvinner i Amazonas kjemper en tøff kamp mot avskoging og forurensning. Norge bevilger milliarder til arbeidet mot miljøødeleggelsene, men kommer investeringene kvinner til gode?

AV GRO LINDSTAD
daglig leder i FOKUS

På papiret har urbefolkningen i Brasil en rekke rettigheter; de skal høres og ha medbestemmelse. I praksis er det sjelden slik. Store selskaper legger hindringer i veien for oppfyllelse av rettighetene. Delstaten Mato Grosso i Amazonas-regionen utgjør et område på 906 807 km², og har en befolkning på nærmere tre millioner. Dette er den delstaten i Brasil hvor man tydeligst kan se resultat av avskoging. Her har agribusiness (jordbruksproduksjon i stor skala) tatt over makten.

Avskoging

Brasilianske myndighetene har blitt sterkt kritisert for ikke å ivareta kravene til urbefolkningsgruppene i Mato Grosso-området. I februar 2013 offentliggjorde presidenten i Brasil, Dilma Rousseff, jordbruksplanen for 2013/2014. I løpet av disse to årene skal 133 millioner reales (nesten 360 millioner NOK) investeres i jordbruk. Mesteparten skal gå til de store landbruksbedriftene, mens kun 18 millioner reales er satt av til familiedrevne gårder og bruk. Fra 1990 til 2005 dokumenterte delstatsmyndighetene i Mato Grosso en tredobling av arealer som brukes som dyrkbar mark. Store områder er hogd ned for å lage plass til dyrking av nærmere 20 millioner tonn soyabønner per år. Av dette eksporteres over 60 prosent. Mye soya er dyrket på genmodifiserte frø. I tillegg dyrkes blant annet mais, sukkerrør, ris og bomull.

– Jordeierne styrer politikken i delstaten, og korrupsjon er utbredt, forteller Alice Marialica.

Takiná-nettverket

Alice Marialica er leder for Takiná-nettverket i Mato Grosso, et uformelt nettverk som jobber for å styrke urfolkskvinnenes rettigheter.

– De fleste kvinnene i urfolkskvinnenettverket har høyere utdannelse. De har gått på universiteter og høyskoler og blitt økonomer og jurister, forteller Marialica, som selv er utdannet lærer.

Nettverket, som ble startet av 97 kvinner, skal i år avholde sitt 12. årsmøte. Agendaen for møtet er å diskutere miljøkonsekvenser for landområdene til urbefolkningen, og utfordringene de opplever fra store nasjonale og multinasjonale selskaper og agribusiness.

Eksplasjon av kreft

Avskogingen har ført til at indianerlandsbyene ikke er like isolerte som før. Annen bebyggelse har kommet nærmere, og tilgangen på butikker og melkestatning på boks har ført til at kvinner ammer barna sine kortere enn tidligere. Konsekvensen av dette er, ifølge Marialica, at barna lettere utvikler allergier og tidligere overvekt.

En annen miljøverstering er kvegdriften som fører til utslipp av store mengder gasser i atmosfæren. Marialica forteller at avføring fra kveg, antibiotika som brukes i dyrefor, hormoner, kunstgjødsel og sprøytemiddel fører til at fisken i elvene dør, eller blir deformert grunnet mutasjoner. Dessuten forgiftes drikkevannet til indianerstammene i Amazonas. I følge Marialica har dette ført til en eksplosiv økning av antall kvinner som får brystkreft og underlivskreft, og til svekkelse av barns immunsystemer.

Monsterdemningen

I tillegg til avskogingen, trues landområdene av gruvedrift fra store selskaper, utbygging av vannkraft og oppdemming av elver.

Kvinnene leder an: Urfolksgrupper i Amazonas protesterer mot utbyggingen av Belo Monte-demningen. Foto: International Rivers.

Med over 200 millioner innbyggere har Brasil et enormt behov for elektrisitet. Behovet skaper muligheter for næringslivet og en økonomi i vekst, men utgjør en trussel for urbefolkning i Amazonas.

Belo Monte-demningen – eller “monsterdemningen” som den også kalles – ved elven Xingu, er under oppføring. Når verdens tredje største demning står ferdig vil den ha konsekvenser for 640 kvadratkilometer regnskog og ca. 40 000 mennesker.

For tre år siden inngikk berørte innbyggere og myndighetene en avtale om at lokalsamfunn som må flytte på grunn av byggingen av demningen, skal få hjelp og kompensasjon. Representanter for de ulike landsbyene hevder at avtalen ikke er blitt overholdt.

Utbyggingen fører også til annen kriminalitet. Tidligere i år ble det avslørt trafficking og slaveri inne på monsterdemningens anleggsområde. En 16 år gammel jente, som klarte å rømme fra en nattklubb inne på anleggsområdet, rapporterte at unge jenter ble holdt fanget i nattklubben og tvunget til prostitusjon. I en politirazzia ble 18 unge jenter reddet ut, flere av dem mindreårige. Saken ble hevet til politisk nivå og har resultert i politisk høring og trusler om stenging av arbeidet mens ytterligere utredninger pågår.

Bank med to hatter

I 2008 annonserte daværende statsminister Jens Stoltenberg at Norge vil støtte Brasil med inntil 6 milliarder kroner fram til 2015 dersom Brasil kan vise til reduksjon i landets avskoging. Pengene ble bevilget som en del av REDD+-programmet som har som mål å redusere utslipp av klimagasser som følge av avskoging og skogforringelse i utviklingsland. REDD+-midlene som bevilges fra Norge og Tyskland styres av Amazonas-fondet som er etablert av den brasilianske utviklingsbanken BNDES. Men samtidig som Amazonas-fondet bevilger klimamidler for å bevare Amazonas og regnskogsområdene, bevilger BNDES store

summer til utvikling av vannkraftprosjekter (bl.a. monsterdemningen) og annen næringsutvikling som utgjør en trussel og skader regnskogen.

I tråd med norske krav om at REDD-pengene skal gå raskt ut fra bankkontoen og inn i prosjektene, er fondet opptatt av at mottakerne av midler skal være store og i stand til å absorbere store penger på kortest mulig tid. For mange organisasjoner, deriblant Takiná, er det derfor urealistisk å søke om midler fra Amazonas-fondet. Fondet har heller ingen kvinne- og likestillingsprofil på arbeidet sitt, eller på prosjektene som vurderes.

Kvinnene i Mato Grosso er sterke endringsaktører og viktige medspillere for å få til en bærekraftig utvikling i Amazonas. Norge, som har kvinner og likestilling som et uttalt prioritert område innen utviklingspolitikken, bør vurdere hvordan regnskogsinvesteringene kan spille på lag med kvinnene i Brasil. //

FAKTA

- Regnskogen i Amazonas strekker seg over ni land og dekker et område på nesten 7 millioner kvadratkilometer, mer enn 20 ganger Norges areal.
- Seksti prosent av Amazonas-regnskogen ligger i Brasil. Brasil har 30 prosent av verdens gjenværende regnskog og det bor mer enn 20 millioner mennesker i den brasilianske delen av Amazonas.
- Amazonas er også hjem for et stort antall urfolksgrupper og mange av disse er avhengig av skogen for å overleve.

Desmond Tutu sammenlignet kampen mot global oppvarming med situasjonen under apartheidtiden, der alle sto sammen mot en felles fiende. Foto: Bergit Svenseid, Kirkens Nødhjelp.

Kirkene kjemper for klima

Søndag 27. november 2011 møtte flere tusen mennesker fra trosbaserte organisasjoner i Sør-Afrika til massemønstring under den økumeniske og tverreligiøse mobiliseringen “We have Faith- Act Now for Climate Justice”, i forkant av COP17, FNAs klimatoppmøte.

AV SUSANNE LENDE

Kirkerådet/Den norske kirkes nord/sør informasjon

Må stå sammen i kampen for klimarettferdighet

- Om du er rik eller fattig, dette er det eneste hjemmet vi har. Så for deres egen skyld, dere som er rike, dere må komme over på den rette siden, sa Desmond Tutu til stor jubel fra folkemengden. Erkebiskopen benyttet anledningen til å takke alle som var kommet til Durban for å støtte de afrikanske aktivistene i kampen for et rettferdig utkomme av klimaforhandlingene. Han sammenlignet kampen mot global oppvarming med situasjonen under apartheidtiden, der alle sto sammen mot en felles fiende, og oppfordret folkemengden til å gjøre det samme nå.

200.000 underskrifter

Hovedseremonien startet med at hundrevis av religiøse ledere gikk i prosesjon inn på stadion. Her kunne man blant annet se imamer, buddhistmunker og prestere fra alle tradisjoner, ulike nasjonaliteter og aldre. Høydepunktet kom imidlertid da Desmond Tutu overrakte over 200.000 underskrifter på et opprop for klimarettferdighet til den sørafrikanske utenriksministeren og president for COP17, Maite Nkoana-Mashabane.

Store navn på plakaten

Arrangørene for folkemøtet var blant andre “We have Faith- Act Now for Climate Justice”, en afrikansk, økumenisk og flerreligiøs gren av den internasjonale kampanjen “Time for Climate Justice”. Kampanjen er støttet av blant andre Kirkens Nødhjelp og det norske utenriksdepartementet, samt en rekke afrikanske samarbeidspartnere. For å skape mest mulig blest rundt arrangementet hadde

arrangørene sikret seg store navn på plakaten. Kjente afrikanske artister opptrådte i forkant av appeller fra blant annet den engelske biskopen Geoff Davies, nevnte Desmond Tutu og ledere for muslimer, jøder, og bahai-trossamfunn. Parolen fra samtlige var klar; vi må stå sammen i kampen mot klimaendringer uavhengig av nasjonalitet, religion og økonomisk status. Klimaendringene angår oss alle, derfor må vi handle nå.

Religiøse aktører vil tvinge fram endringer

Svein Arne Lindø, leder i Kirkerådet, er enig med Tutu når han sier at religiøse aktører har stor politisk kraft. -Jeg tror Desmond Tutu har rett når han sier at det er de religiøse aktørene som vil tvinge fram endringer, og det å være her gir tro på at vi som religiøse ledere kan påvirke, sier Lindø.

Han synes også det var inspirerende å høre erkebiskopen sammenligne menneskenes rovdrift på jorda med at vi er i ferd med å gjøre den til en ørken, mens skapelsesberetningen forteller om at Gud skapte en hage der menneskene skulle leve.

- Det minner oss om at vårt oppdrag er å forvalte jorda til igjen å bli en grønn hage, sier Lindo.

– Viktig at vi er villige til å støtte

Berit Hagen Agøy, generalsekretær i Mellomkirkelig råd for Den norske kirke, understreker at det er viktig at norske kirketopper støtter afrikanerne i kampen mot klimaendringer.

- Når Desmond Tutu er så tydelig på å utfordre de rike landene, og til og med ber oss om å gå sammen med de fattige landene, er det viktig at vi faktisk er villige til å gjøre det, sier Hagen Agøy. Hun tror Tutu spesielt oppfordret de landene som så langt ikke har vært villige til å binde seg om å tenke nytt og å sette klimarettferdighet for kapital. //

Kirkerådsleder Svein Arne Lindo og biskop Ingeborg Midttømme i prosesjon på vei inn til King's Park Stadium. (Foto: Bergit Svenseid, Kirkens Nødhjelp.)

Den norske kirkes nord/sør-informasjon (KUI) har i flere tiår arbeidet med å skape engasjement rundt klima- og miljøspørsmål. I senere år har Den norske kirke gått tungt inn i mobilisering til kirkelig grasrotsengasjement opp mot klimatoppmøtene. Nå planlegges en bred skandinavisk kampanje i samarbeid med Kirkens Nødhjelp, Norges Kristne Råd og en rekke andre kirkelige organisasjoner for å skape synlighet og engasjement rundt klimatoppmøtet i Paris i 2015.

Allerede i 2011 hadde erkebiskop Desmond Tutu en klar oppfordring til folk og politikere: Klimaendringene vil snart ramme de rike landene, og de må ta ansvar nå.

«No more talk – time for action!»

AV KRISTIN MARIE SKAAR
ForUM for Utvikling og Miljø

FNs klimatoppmøte i slutten av september ble det største klimatoppmøtet noensinne, med stats- og regjeringsledere fra rundt 120 land samlet i New York. To dager tidligere hadde tidenes største mobilisering for klima i historien tydelig illustrert et økt engasjement rundt klima og et sterkt ønske om å få til et vendepunkt i globale klimatilak. Dessverre ble ikke klimatoppmøtet like ambisiøst, selv om noen land kom med mer lovende ord enn forventet. Men heller ikke Norge var villige til vise mer ambisiøse tiltak. Dette har norske organisasjoner har jobbet hardt for, både gjennom konkrete innspill til Erna Solbergs tale og langsiktig påvirkningsarbeid rundt Norges klimasjengasjement. //

Rundt 200 000 møtte opp på klimamarsj i New York i slutten av september. En god norsk delegasjon var representert i mylderet, inkludert klima- og miljøminister Tine Sundtoft (H) og tidligere utviklingsminister Heikki Eidsvoll Holmås.

Ambassadør for klima

Milda Nordbø er en av Naturvernforbundets klimaambassadører. De siste årene har hun holdt foredrag for skoleklasser rundt om i landet.

AV NATURVERNFORBUNDET

Jeg synes klimakrisen fortjener mye mer oppmerksomhet enn det den får. Derfor prøver jeg å motivere unge folk til å engasjere seg i saker som angår dem selv da det er den unge generasjonen som skal leve med konsekvensene av at vi ikke klarer å gjøre nok.

Undersøkelser av folks holdninger til klima har vist mindre interesse etter klimatoppmøtet i København i 2009. Milda merker stor variasjon i engasjementet blant ungdommen hun snakker med. Men det som engasjerer mest er de konkrete historiene og det å gjøre klimaproblemet relevant for den enkelte.

- Å vise utslippene fra å produsere olabukser eller kjøtt er ting som får ungdommen til å våkne og å se sammenhengen mellom deres egne liv og det globale klimaproblemet. I tillegg får vi ofte svært god respons når vi snakker om løsninger. Mange ønsker å være en del av løsningene. Milda har selv vært miljøvern i Durban og bruker erfaringer og nettverket sitt fra internasjonal miljøbevegelse for å vise hvordan ungdom over hele verden arbeider for å løse klimakrisen der de bor.

- Det er ofte mest interesse i salen når jeg går gjennom hva ungdom har fått til rundt om i verden. Suksesshistorier og innovative kampanjer gir håp og lyst til å være med å skape endring. Vi må vise at det å løse store, alvorlige og urettferdige problemer som klimakrisen o også kan være gøy. //

Hvor ble alle pengene av?

Afghanistan har mottatt enorme summer fra det internasjonale samfunnet, men de store resultatene har uteblitt. I rapporten «Aid and Conflict in Afghanistan», gir tankesmia International Crisis Group (ICG) USA, NATO og det internasjonale samfunnet knusende kritikk for innsatsen i Afghanistan det siste tiåret. Hva gikk feil?

AV AFGHANISTANKOMITEEN,
trykket i temaheftet «Afghanistan etter Nato»,
2012

Krig og bistand

Stabilitet er en forutsetning for utvikling, men i Afghanistan er for mye av bistandsmidlene brukt til å støtte opp om stabiliserende tiltak. Begrepet *stabilisering* brukes av NATO og ISAF om det å forsøke å skape ro og stabilitet der militære styrker er stasjonert. Dette er en av hovedårsakene til at resultatene har uteblitt. Bistanden har i altfor stor grad vært rettet inn mot å støtte oppunder det militære prosjektet. Penger er brukt for å oppnå kortsiktig militær gevinst, ikke til langsiktige utviklingsprosjekter.

Korrupsjon og kriminelle nettverk

Korrupsjon har vært et annet hovedproblem. I Afghanistan har korrupsjonen også involvert kriminelle nettverk og krigsherrer. I ICG-rapporten kan en lese at milliarder av bistandsdollar har vevd korrupte statsansatte sammen med kriminelle, forbryterske kommandanter og opprørere, deriblant Taliban. Mens over halvparten av all bistand har gått til å bedre sikkerheten, har man samtidig kjøpt seg fred ved å gjøre avtaler med opprørerne. Det finnes mange eksempler på internasjonale aktører som har gitt byggekontrakter til krigsherrer for å styrke allianser, og betale Taliban for å ikke slåss. Med en hånd bekjemper man altså Taliban og opprørere med alle midler, med den andre styrker og beriker man dem ved å gi dem rundhåndet indirekte støtte.

Korrupsjonen har også hatt store konsekvenser for fordelingen av bistandsmidler. Store summer har aldri kommet lenger enn til Kabul. Rapporter fra Verdensbanken og andre, har gjort det klart at Karzai-regimet har brukt donormidler til å dyrke politiske allianser, blant annet for å balansere seg mot ikke-pashtunske politikere.

Fraværende distriktpolitikk

Distriktene har sett lite til bistandsmidlene fra det internasjonale samfunnet. En årsak er krigføringen. Proviser der krigen har vært hardest, har fått mest. Proviser der forholdene har vært rolige, har fått lite. Selv midlene som ikke har gått veien om de militære prosjektene, har provinsene sett lite til. Det meste har forblitt i Kabul, der en verken har reflektert over behovene eller innbyggertallene i provinsene.

Kapasitetsbygging har også vært forbeholdt eliten i hovedstaden. Store midler brukes på kunnskapsutvikling sentralt. Dette bidrar til at forskjellene mellom by og land forsetter å øke. Serios satsing på provinsnivå har vært fraværende. Det er donorens diplomatiske eller militære nærvær, og guvernørens personlige forbindelser med presidenten, som har vært forende, ifølge International Crisis Group.

Oversentralisert stat

Afghanistan er et land med mange folkegrupper og sterke provins, der bistandsorganisasjoner og giverland tidlig ble trukket inn i et statsbyggingprosjekt. Etter 2001, hadde NATO og USAs fokus på å skape et sentralisert statssystem med en president med stor makt. Tanken med det sentraliserte systemet for offentlig finansiering, var å bidra til korrupsjonsbekjempelse, og øke donorens

mulighet til oversyn. En sentralisering av makt skulle også sikre at tradisjonelle makthavere og krigsherrer fikk mindre spillerom.

Modellen har ikke fungert etter hensikten. Korrupsjonen blant statsansatte og sentrale politikere, har vært enorm. Den høye graden av sentralisering har også vært en konstant kilde til konflikt mellom Kabul og provinsene.

Bistandsarbeid uten hold

Langsiktigheten har manglet i Afghanistan. Penger har forsvunnet inn i lite bærekraftige utviklingsprosjekter, uten en kartlegging av afghanernes behov og ønsker. Millioner er post inn i prosjekter drevet av hjelpeorganisasjoner uten kjenskap til, eller erfaring fra landet. Evalueringene av prosjektene har vært fraværende, og forankringen i lokalsamfunnene minimal. Lokalbefolkningen og lokale myndigheter har i liten grad vært involvert i beslutningsprosesser, eller i utførelsen av arbeidet. I tillegg har ikke befolkningen hatt ressurser nok til å vedlikeholde og videreføre prosjekter, eller ta initiativ til nye.

Hvordan lykkes i Afghanistan?

Å få slutt på korrupsjonen er en forutsetning. Korrupsjonen ødelegger grunnlaget for fremtidige fredsforhandlinger. Fordi pengene aldri når distriktene, er korrupsjonskulturen rundt Karzai-regjeringen lite forenlig med et konstruktivt statsbyggingprosjekt. Innsatsen på bistandsfeltet må være i samsvar med den afghanske regjeringens prioriteringer. Likevel må Det internasjonale samfunnet og donorer stille krav til

afghanske myndigheter, og til bistandsaktører. Penger må omerkes. Det må kreves både regnskap og resultater for videre finansiering.

Men krav må også stilles til internasjonale aktører. Skal det internasjonale samfunnet stille krav om korrupsjonsfri framferd hos afghanerne, må de selv fremstå som ukorruperte.

Folks behov må være utgangspunktet når bistandsmidler fordeles. Det er nødvendig å øke strømmen av bistandsmidler fra Kabul til provins- og distriktsnivå. Dersom midler ukritisk overføres til regjeringen, uten å bygge lokal kapasitet og eierskap til utviklingen, vil bistanden ikke legge grunnlaget for en levedyktig stat verken før eller etter 2014.

Lokal forankring er en forutsetning for god bistand. Utenlandske NGOer må samarbeide tett med lokale myndigheter og lokalbefolkningen. Slik økes kompetansen og følelsen av eierskap til prosjektene. Dette gir lokalbefolkningen mulighet til å videreføre prosjektene etter at de utenlandske bistandsaktørene har dratt, og ta initiativ til nye.

Og til slutt, det som må gjennomsyre alt: Kvinnermå inkluderes i alle ledd, på alle nivåer og i alle beslutningsprosesser. Dette er en forutsetning for riktige og rettferdige prioriteringer som kommer alle til gode. //

Mellom 2002 og 2010 har det internasjonale samfunnet bidratt med over 57 milliarder dollar i sivil bistand til Afghanistan. Norge har bidratt med 5,4 milliarder kroner, og vil fortsette å gi 750 millioner kroner årlig frem til 2017.

Penger har forsvunnet inn i lite bærekraftige utviklingsprosjekter, og forankringen i lokalsamfunnene har vært minimal. Foto: Afghanistankomiteen.

EVA JOLY:

Familiehemmeligheten

– Skatteparadis forblir skatteparadis fordi systemet skal berike de få, sier Eva Joly. Attac møtte henne da hun var i Norge for å motta Sofieprisen 2012 for sin kamp for økonomisk gjennom-siktighet og bærekraft.

EN SAMTALE MELLOM EVA JOLY OG BENEDIKTE PRYNEID HANSEN
Av Petter Slaaetrem Titland
Attac Norge

I Frankrike har vi i De Grønne gjennomført det der vi har innflytelse. I Pariser-regionen inngår ikke regionale myndighetene kontrakter med noen bank som har filialer i skatteparadis. Det har vi etterhvert fått innført i alle regionene vi har innflytelse. Du vet, regionenes budsjett er større en det norske statsbudsjettet, slik at dette har veldig mye å si for bankvesenet.

En del av det arbeidet som har blitt gjort i Frankrike på regionalt nivå har vært til inspirasjon for oss.

– Det er en veldig intelligent måte å gjøre det på. Å ta kravet fra lokalt nivå og oppover, og be sympatisørene om å bytte bank, å ikke ha pengene sine i en bank som benytter seg av skatteparadis, det er veldig intelligent. Da jeg stod til valg i EU-parlamentet, var det blant tingene vi tok opp. I vårt

program står kampen mot skatteparadis veldig sentralt. Der er vi brodere, holdt jeg på å si. Der er vi helt enige.

Flere kommuner i Sverige har gjort det samme – vi har fått et eksempel fra Helsinki, og nå har også Ulstein kommune i Møre og Romsdal erklært at de ønsker å bli en skatteparadisfri sone, med hjelp fra Changemaker. – Flott. Du vet at det betyr blant annet at de ikke kan bruke DNB?

Kampanjen til Attac har en annen innfallsvinkel, hvor vi snakker mye om såkalte omsorgskonsern, som Adecco og Carema, og deres tilknytning til skatteparadis.

– Har de det? Det er jo helt skandaløst! De betaler ikke skatt på inntektene sine, disse omsorgsfirmene? Det vil vi ikke ha noe av!

Nei, det vil vi ikke! Dette er veldig stort i Sverige, og det blir større og større i Norge, fordi det er et marked her, i en trygg velferdsstat.

– Ja, ikke sant, så det har vi da kontroll over. Da skal det settes opp andre firmaer. Dette er jo egentlig ikke mer enn noen mellommenn som formidler kvinner som må jobbe til kunder, firmaene har lite særegent ved seg. Da må det settes opp andre kontrahenter, som ikke bruker skatteparadis.

Det er fint å høre støtte for vårt arbeid mot skattefinansiererte, private omsorgselskaper som sender vekk kapital til skatteparadis.

– Ja, det må bli bevissthet om hvor viktig skatt er! At stats-eide firmaer delokaliserer Norge for å ikke betale skatt, er for meg uforståelig. Jeg hører at Oljefondets filialer for eiendom skal være i Luxembourg, for ikke å betale skatt. Det går ikke an under en sosialdemokratisk regjering. De som har funnet på det, må stå til rette for det.

Det bringer meg over på skatteparadis i et nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Attac har også et forslag til land-forland-rapportering, som er basert på det forslaget som ligger hos EU. Har du noen tanker om hva den norske regjeringa og finansdepartementet burde gjøre?

verdenen. Den listen er veldig lang. Den listen innbefatter både Tony Blair og Kofi Annan. Alle Mario Montes regjeringsmedlemmer i Italia kommer fra «nansverdenen. Mario Montes regjering er ingen teknokratisk regjering som skal få Italia på fote. Montes regjering er en regjering som ivaretar «nansverdenens interesser. Det er svært lenge siden det felles gode stod i sentrum, at rettferdigheten stod i sentrum. I dag går mange politikeres liv ut på at i morgen er det min tid til å spise. Det er grådigheten.

Hva må til?

– Vi må skjønne at det er ingen grunn til at noen gir fra seg dette. Når alle våre store europeiske politikere sitter i forretningsbankene, er rådgivere i forretningsbankene, og har høye godtgjørelser for det, så ha de makten over pengestrømmene. Og de vil aldri gi opp det. Skatteparadisene vil aldri gi opp å være skatteparadis. Vi har nødt til å innføre nye etiske regler. Det må for eksempel bli forbudt å være handelskommisær i EU og deretter gå inn å bestyre et hedgefond. Det skal de etiske reglene forby. Og vi politikere må ta makten tilbake. Jeg har vært rådgiver for Island, som er det aller første landet som etterforsker hva som skjedde under «nanskrisen. I sommer falt en av de første dommene, hvor lederen av banken BYR ble dømt til 4,5 år ubetinget fengsel for innsidhandel. Det islandske folket skal vite hva som skjedde, og de skyldige skal ikke beholde milliardene sine. Det er et sosialt spørsmål, og det er et spørsmål om samfunnsansvar.

Tror du vi kan få til noe lignende i andre land i Europa?

– Vi har ikke tatt den veien. I England er det ingen som lurer på hva som egentlig skjedde med Northern Rock. Dessverre er det slik i Frankrike også. Jeg håper vi kan gå i forkant, at vi skal implementere den nye europeiske lovgivningen, men Frankrike tør ikke, tror jeg. Vi må låne tretti milliarder i år, og være sikre på at vi får gode renter. Men på sikt må vi få et nytt regelverk. Vi må få staten tilbake, og dens edle servitører – de som ikke drømmer om en yacht og store villaer, ikke sant. Det er dem som skal tilbake igjen.

Hvordan får vi til det?

– Punkt én er å innføre Dodd-Frank Act i Europa, og nekte spekulering med sparepenger. Vi trenger også en fornyelse av tenkemåten. Vi brukte femti år på å gjøre innsidhandel til forbrytelse. Det må flere etiske regler til, for fellesskapets interesser.

På FN's klimapoppmøte i Rio står grønn økonomi på agendaen. Der vil de sette en pris på naturens livgivende tjenester. På den måten, når man får en pris i kroner og øre, skal man vite hva den er verdt når man ødelegger den. Vi i Attac har ikke noe tro på dette. Vi tror at det innebærer en finansialisering av naturen, og en måte å få naturen inn på finansmarkedene.

– Det er klart at det en måte å gjøre det på i det kapitalistiske systemet. Men det er jo å finansialisere det levende. Jeg tror på å gi en internasjonal status til fellesgoder, å helliggjøre dem. Fellesgodene er ren luft og rent

vann, det er havet, det er fiskebestanden, det er regnskogene. Uten disse fellesgodene kan vi ikke overleve. Du vet, kodeksen for gruvedrift består i å tenke at naturen er verdiløs – de eneste som har verdi, er firmaene som utnytter den. Dette fungerte sikkert på 1800-tallet, men den måten å tenke på er helt vanvitig i dag, med den knappheten vi har på ressurser. Det skal bli slutt på å la gruve-selskapene få alle ressursene gratis, og gi slavelønn. Det skal det bli slutt på, i min verden.

Er utkastet til Rio en vår tids Washington konsensus?

Det lynes mye kapital som er avhengig av nye investeringsobjekter. På begynnelsen av 80-tallet var det offentlige tjenester som utvidet markedene, mens nå er det naturen som har denne funksjonen.

– Vi må forhindre det, det kan bare ikke skje. Når jeg hører grønn økonomi, så tenker jeg oppbygging av alternativ energi og nedleggning av kjernekraftverk og kullkraftverk. Og der er det jo mange arbeidsplasser i år fremover, så det er grønn økonomi. Men vi må bort fra vekstbegrepet, vi må bort fra BNP.

Hva tror du må til for å få en reell grønn økonomi, som tjener menneske og miljø, og ikke markedene?

(Lang pause)

– Vi må bygge en annen verdensorden. For den verdensorden som vi baserer oss på i dag er fra 1945, og var designet for seierherrene, og deretter for den kalde krigen. Vi må forandre FN og sikkerhetsrådet. Vi må skape et overordnet organ som har sanksjonsmuligheter for alt som angår miljøet. Og det må skje fort. Jeg er tilhenger av at vi ser alvorlige miljøforbrytelser som forbrytelser mot menneskeheten, og at det kan bli av en internasjonal domstol. Vi har jo en internasjonal domstol for kriminalitet mot menneskeheten, den kan vi bruke om vi anser at miljøkriminalitet er kriminalitet mot mennesket.

Hva bør Norge gjøre?

– Vi trenger at disse organene har tenner. Du ser hvor maktesløse vi har vært overfor de multinasjonale selskapene som utvinner råvarer. De har stukket unna og gjemt seg i skatteparadis, og sluppet unna straffeansvar. Jeg tror det skal veldig mye nytenkning til. Skatteparadisene har blitt en gordisk knute. Du ser hvordan skatteadvokatene i Norge forsvarer det, hvordan de bruker sekretesseprinsippet til å forhindre etterforskning. Så vi må fortsette å forsøke å gå rundt knuten eller skjære gjennom den.

Hvordan blir vi kvitt denne knuten?

– Vi må til de internasjonale firmaene og si: «OK, vil du utvinne olje, eller vil du ha tak i kopperet, så skal jeg ha garanti på at alt er gjennomskiktig. Du får ikke lov til å gjemme deg bort – og gjør du det, så er det ut med deg». Og jeg gidder ikke lenger å forholde meg til de 1500 skatteadvokatene du bruker, ikke sant. Vi vil ikke ha det sånn lenger. Vi må ta makten tilbake. Norge har en veldig viktig rolle på utviklingssiden og på nytenkning, og vi har på skatteparadisssiden gjort mye, og det fortrinnet må vi beholde. Vi må fortsette med det. //

Folkeopplysning for en ny tid – mer enn bistandsinformasjon

Gjennom de siste tiårene har norsk sivilsamfunn spilt en viktig rolle i arbeidet for å gjøre utviklingspolitikk til noe mer enn bistand og til en sentral del av norsk utenrikspolitikk i en globalisert verden. Den statlige informasjonsstøtten forvaltet av Norad, har vært avgjørende.

AV TRINE LYNGGARD

Den statlige støtten til opplysningsarbeid har som formål å bidra til folkeopplysning om sentrale og aktuelle nord/sør- og utviklings spørsmål i regi av norske frivillige organisasjoner og relevante institusjoner. Føringene for støtten er forankret i et bredt politisk flertall på Stortinget, som blant annet har understreket organisasjonens uavhengighet og betydningen av at de i tillegg til å drive folkeopplysning skal ivareta rollen som *vaktbikkjer* og *pådrivere* i utviklingspolitikken.

”Den fjerde globale bølgen”

Da den statlige støtten til organisasjoners opplysningsarbeid vokste fram på slutten av 1970-tallet, bidro den til å åpne Norges og nordmenns øyne mot verden. Det har den fortsatt med, selv om forståelsen av både verden og vår egen rolle har endret mye seg i takt med den globaliseringsbølgen som fulgte i kjølvannet av etterkrigstidens avkolonisering og den kalde krigens avslutning. Mens denne perioden av enkelte har blitt kalt «bistandsræren» mener forskerne Henrik Thune og Leiv Lunde (*Hva Norge kan være i verden*, 2012) at vi nå står overfor det de kaller «Den fjerde globale bølgen»:

“Verden står ved begynnelsen av det vi kaller den «Den fjerde globale bølgen», en gedigen historisk forskyving av politisk, kulturell og økonomisk makt i verden – den største på flere hundre år – bort fra Vesten, og sørover og østover på jorden, og nedover til nye grupper på gaten i Midtøsten, til internett og medier, som er i ferd med å forandre verdenspolitikens dypeste grunnforhold.”

Forstå endringsprosesser

Norads informasjonsstøtteordning, som har fått tittelen «Folkeopplysning for en ny tid», dreier seg om nettopp dette. Ved å bevilge statlig støtte til organisasjonenes opplysningsarbeid legger politikkerne til rette for at organisasjonene bidrar til å forstå og møte dagens globale endringsprosesser og å løse de nasjonale og globale miljø- og utviklingsproblemene disse prosessene fører med seg. En samlet utenriks- og forsvarskomite på Stortinget sa i en felles merknad til regjeringens budsjettforslag for 2012 blant annet: “Det er etter komiteens mening viktig å ulike synspunkter kommer til ordet i denne debatten og at man unngår en situasjon hvor konsensuspress begrenser en erfaringsutveksling som kan gi nyttige innspill til forbedring av Norges utviklingspolitikk. Komiteen anser det er viktig å prioritere opplysningsarbeid som når ut til brede lag av befolkningen og som bidrar til å engasjere barn og unge.”

Aktuelle temaer og flere perspektiver

I 2014 blir det for første gang utgitt en samlet resultatrapport (2011 – 2013) for støtteordningen ‘Folkeopplysning for ny tid’. Den viser et oppmerksomhet om sentrale og aktuelle temaer som klima, kapital, konflikt, demokrati og menneskerettigheter, flere perspektiver og synspunkter fra Sør og en god oppfølging av rollen som ‘vaktbikkjer’ og pådrivere. I tillegg viser rapporten til hvordan støtteordningen bidrar med folkeopplysning ut til brede lag av befolkning gjennom støtte til et bredt mangfold av

organisasjoner som driver informasjonsarbeid overfor egne medlemmer og sentrale målgrupper, som barn og unge og ikke minst bidrar støtteordningen til en forbedring av norsk, så vel som internasjonal, utviklingspolitikk. Selv om både denne rapporten og tidligere årsrapporter

“Informasjonsstøtten er ikke etablert for å styrke effekten av norsk bistand, men for å stimulere debatt, nytenkning og folkeopplysning om Norges rolle i verdens globale utvikling.

Alexander Harang (Norges Fredslag) i Bistandsaktuelt 23.05.14

for 2011 og 2012, påpeker at de overordnede og lang-siktede samfunns effektene av støtteordningen vanskelig lar seg vurdere ut fra virksomheten over noen få år, kan allikevel tunge samfunns effekter fremheves som at støtteordningen har bidratt til økt forståelse i opinionen for at utviklingspolitikk er mer enn bare bistand og at den har bidratt til en omlegging fra en utviklingspolitikk dominert av bistandstenkning til en utviklingspolitikk i retning ‘samstemt politikk for utvikling.

”God praksis”

OECD/DAC gjennomfører regelmessige fagfellevurderinger av medlemslandenes deltakelse i det internasjonale utviklings samarbeidet. Den siste vurderingen av Norge ble lagt fram for utenriksminister Børge Brende (H) i januar 2014, der ordningen med informasjonsstøtte fikk positiv omtale. Evalueringen fastslår at Norge har en lang tradisjon for involvering av sivilsamfunnet i opplysningsarbeidet om internasjonale utviklings spørsmål og at Norge fortsatt gjør en stor innsats for å fremme allmennhetens forståelse for global utvikling og behovet for en innenriks-

“Det er på høy tid å innse at utviklingspolitikk ikke er et avgrenset politisk landskapsvernområde for spesielt interesserte, men den mest sentrale og uframkommelige av alle politiske utfordringer i globaliseringens tidsalder. Utfordringen går på tvers av alle tradisjonelle teiginndelinger, blant annet den mest seiglivede av dem alle, skillet mellom utenriks- og innenrikspolitikk. For ikke å nevne skillet mellom næringspolitikk og handelspolitikk.”

Tidligere stortingsrepresentant for Høyre, Inge Lønning i forordet til RORG publikasjonen ”De borgerlige og utviklingsdebatten (2012)

politikk som støtter opp det internasjonale utviklings samarbeidet. Evalueringen fremhever at den uavhengigheten som støtteordningen gir, gjør det mulig for organisasjonene å fremme kritisk debatt og at dette representerer “god praksis”. I mange land har tilsvarende støtteordninger ofte vært knyttet opp til å støtte sittende regjeringer politikk. OECD/DAC mener at Norge har klart å etablere en dynamisk relasjon som fremmer gjensidig forbedring. Rapporten framhever Kirkens Nødhjelps skyggerapport om samstemt politikk for utvikling i 2011 som eksempel på den vaktbikkjerolle de norske organisasjonene spiller.

“Jeg tror sivilsamfunnet er redningen i en verden hvor de globale maktusymmetriene er omtrent umulige å fjerne. De er viktige stemmer i Verdensbanken, i Det internasjonale pengefondet og alle overnasjonale styringsmekanismer.”

Rektor ved Universitet i Oslo, Ole Petter Ottersen om sivilsamfunnets rolle i utviklingsdebatten under Arendalsuka, august 2014.

Sivilsamfunnet mobiliserer

Utenriksminister Børge Brende (H) har foran årets budsjettbehandling signalisert at regjeringa vil kutte i informasjonsstøtten til organisasjonene og endre på innretningen. Organisasjonene i RORG-samarbeidet mener det vil svekke

både den utviklingspolitiske debatten og utviklingspolitikken, så vel som sivilsamfunnets demokratiske rolle i utviklingen av Norges forhold til en stadig mer globalisert verden. Organisasjoner som til sammen har flere hundre tusen medlemmer undertegnet tidligere i år et opprop som argumenterer for at støtten til sivilsamfunnsorganisasjoner må opprettholdes og at regjeringen må prioritere et sterkt sivilsamfunn:

“Sivilsamfunnsorganisasjonene er en kritisk røst til hvordan bistandsmidler brukes og hvordan norsk utenrikspolitikk påvirker utviklingen i Sør. Klima- og finanskrisen har vist at det er et stort behov for en debatt om nye løsninger som kan gi en mer bærekraftig utvikling og en sunnere økonomi både for Norge, for andre vestlige land, og for fattige land. Det sivile samfunn er viktig for den frie meningsutvekslingen, som bidrar til demokrati og utvikling. Skal befolkningen bidra til positive endringer og løsninger på verdens komplekse problemstillinger, trengs det innsikt, folkeopplysning, opplyst debatt og handlingsalternativer. Dersom regjeringen kutter i informasjonsstøtten, vil dette føre til mindre kunnskap og mindre debatt om vår tids viktigste spørsmål som fattigdom, klima og menneskerettigheter”, sier organisasjonene i oppropet.

Akademikerne reagerer

Likeledes har en rekke akademikere i Norge undertegnet et opprop der de viser til at sivilsamfunnsorganisasjonene har en viktig rolle i utviklingen av ny kunnskap. “Gjennom eget arbeid utvikler de løsninger som gir grunnlag for videre forskning i akademia. De bidrar som gjesteforelesere, er representert på pensum flere steder, og gir veiledning til studenter. Klima- og finanskrisen har vist at det er et stort behov for en debatt om nye løsninger som kan gi en mer bærekraftig utvikling og en sunnere økonomi – både for Norge, for andre vestlige land, og for fattige land. Det sivile samfunn er viktig for den frie meningsutvekslingen, som bidrar til demokrati og utvikling”, sier akademikerne.

Politikerne enige

Under Arendalsuka nå i august arrangerte RORG-samarbeidet en paneldebatt om sivilsamfunnets rolle i utviklingspolitikken. Politikerne i panelet var alle enige om at sivilsamfunnet er viktig. Kristian Norheim (Frp) brukte begrepet “idéverksted” og pekte på at sivil-

Den globale borger inntar Europa

Den som måtte tro at opplysningsarbeid om globale utviklings spørsmål er noe bare Norge driver med, må tro om igjen.

AV KNUT HJELLESET

RORG-samarbeidet

De fleste europeiske land og EU har lignende støtteordninger for informasjons tiltak om globale utviklings spørsmål. En direkte sammenligning er vanskelig av flere grunner, men det er noen interessante forskjeller, der to trekk er særlig verdt å nevne.

Det ene er det skarpe skille i Norge mellom den snevre bistandsdebatten på den ene siden, og den mer åpne debatten om samstemt politikk for utvikling på den andre. Dette skillet er ikke like tydelig til stede ellers i Europa, noe som i Norge blant annet bidrar til at debattene orienterer seg mot mange ulike aktører som ikke har direkte tilknytning til bistandsoverføringer. Som eksempel blir både Finans-, Miljø- og Olje- og energi, og kunnskapsdepartementene adressert gjennom utviklingsdebatten når det er relevant i et samstemt perspektiv. Dette gjelder også for det private næringsliv med eksempler som palmeoljekampanjen for kutt av palmeolje i norske matvarer og klesjudekampanjen med krav om høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for arbeidere i tekstilindustrien. Budskapet i slike kampanjer er typisk å kreve omlegging av bedriftens virksomhet, heller enn at den enkelte bør handle annerledes i butikken på egen hånd. Dette er et interessant trekk, men mest påfallende fra et europeisk perspektiv er nok at støtte til bistandsoverføringer er fraværende i slike kampanjer.

Det andre er at det foregår en betydelig oppvåkning og omlegging av grunnanalysene i Europa på ramme-

forståelsen rundt informasjonsarbeid om utviklings spørsmål. Helt sentralt i denne reorienteringen står begrepet «The Global Citizen», eller den globale borger om du vil. Den nederlandske organisasjonen NCDO har gitt en god oppsummering av debatten rundt begrepet i en deskstudie kalt Global Citizenship, den kan finnes på www.ncdo.nl . Erfaringen så langt med begrepet er relativt positiv, begrepet er lett å forstå over landegrensene og åpner opp for et fokus som er bredere enn bistand over på det handlingsrommet hver enkelt samfunnsborger har.

Det er særlig to nettverk som er sentrale i Europa. Det ene bærer forkortelsen GENE (Global Education Network Europe) som først og fremst er knyttet til statlige strukturer. De har blant annet utført en Peer Review av situasjonen i Norge – *Global Education in Norway - The European Global Education Peer Review Process* (rapporten finnes på www.rorg.no). Det andre nettverket kalles DARE Forum (the CONCORD Development Education (DARE) forum) som er orientert mot det sivile samfunn.

Nettverkene har litt forskjellige oppgaver og standpunkt, men én ting har de felles; troen på at globale utfordringer må løses gjennom at aktive borgere engasjerer seg for globale løsninger, og at disse løsningene krever et handlekraftig og oppdatert sivil samfunn. Hva dette innebærer konkret er det lite klarhet på, men på overordnet nivå er enigheten tilstede. På en felles konferanse i fjor med tittelen “Global Justice through Global Citizenship” ble debatten oppsummert av en grafiker på treffende vis, både den kreative forvirring og den grunnleggende konsensus. Vi lar bildet tale for seg. //

Kampanje: «Skal vi stanse?»

Hva er urettferdig med norsk våpeneksport?

Norge tjener penger på krig, men det kan vi forandre ved å rette søkelyset mot problemene som skapes i land i Nord, og som rammer utviklingsland.

AV HANNE SOFIE LINDAHL
Leder i Changemaker

Voldsmakt, krig og terror hindrer utvikling, opprettholder den skjeve fordelingen av verdens makt og ressurser, og gjør det vanskeligere å skape en trygg og rettferdig verden. Norsk våpeneksport er et kron eksempel på slike urettferdige strukturer. Våpenhandel undergraver utvikling. Dersom et land bruker store deler av pengene sine på militæret, blir det lite igjen til andre formål som for eksempel utdanning og sykehus. I tillegg følger ikke norske folkevalgte regelverket når de vurderer hvem som skal få kjøpe norske våpen. Det er de folkevalgte politikerne som bestemmer hvem som skal få kjøpe norske våpen. De folkevalgte er beslutningstakere og har ansvaret. Det er et ansvar de ikke tar når de tillater salg av våpen til land som for eksempel Saudi Arabia, De Forente Arabiske Emirater og Oman.

Etter en sommer der media har lesset oss ned med grusomme scener fra konflikter i alle verdenshjørner, er det sjokkerende å vite at Norge er blant landene som bidrar med våpen. Det er både vanskelig å forstå og et strukturelt problem, at norske myndigheter tjener penger på at andre land er i krig.

Norsk regelverk sier at Norge ikke skal eksportere krigsmateriell til områder i krig, borgerkrig eller til områder der krig truer. I tillegg har Norge forpliktet seg til å vurdere menneskeretts situasjonen i mottakerlandet for eksport tillates. Norske våpen ender likevel i autoritære regimer og konfliktområder. Eksporten forgår uten at noen tar ansvar. Dette må endres.

Hvordan skal vi stanse norsk våpeneksport?

Kampanjen "Skal vi stanse?" adresserer norsk våpeneksport og norske politikeres ansvar. De er valgt av folket, nettopp for å sørge for at folkets ønsker blir fulgt. Norske myndigheter må derfor i større grad enn før sørge for at det eksisterende regelverket blir overholdt, og tette de hullene som finnes i dag. Problemet er at norske våpen hindrer utvikling i fattige land og eksporteres til land som undertrykker egen befolkning. I tillegg følger ikke norske folkevalgte regelverket når de vurderer hvem som skal få kjøpe norske våpen. Det er de folkevalgte politikerne som bestemmer hvem som skal få kjøpe norske våpen. De folkevalgte er beslutningstakere og har ansvaret. Det er et ansvar de ikke tar når de tillater salg av våpen til land som for eksempel Saudi Arabia, De Forente Arabiske Emirater og Oman.

KRAV 1: Norge må stanse all eksport av krigsmateriell til autoritære regimer, noe som i praksis betyr at vi krever at norske myndigheter begynner å følge eget regelverk.

KRAV 2: Dagens regelverk gir oss som utenforstående liten mulighet til å se hva som skjer og passe på at reglene blir fulgt, og det bør derfor sikres større åpenhet rundt hva som skjer i søknadsprosessen. Når norske bedrifter ønsker å selge våpen til utlandet må de søke norske myndigheter om lov. Dette gjøres ved å sende inn en lisesøknad som behandles i Utenriksdepartementet (UD), som ser på om eksporten følger det norske

regelverket. En skulle dermed ikke tro at Norge tillater eksport til autoritære regimer, men allikevel vet vi at dette skjer. Imidlertid vet vi ikke hvorfor noen land får lisens, og andre ikke. Eksportmeldingen, som i slutten av året oppsummerer hvilke land som har fått kjøpe våpen av Norge, også må inneholde en begrunnelse for avgjørelsen av lisesøknaden - enten den ble avslått eller godkjent. I tillegg tar det alt for lang tid før eksportmeldingen er ferdig. Eksportmeldingen må legges fram på vårhalvåret etter at eksporten er gjennomført - ikke over et år senere, slik praksis er i dag.

KRAV 3: Med større åpenhet rundt søknadsprosessen, kan sivilbefolkningen være med å bidra til at Norge ikke eksporterer til udemokratiske regimer. Imidlertid må politikerne stilles til ansvar for at de tar de avgjørelsene befolkningen har bestemt. Alle lisesøknader til land vi ikke har eksportert til tidligere bør behandles av et utvalg stortingspolitikere. Da vil ikke stortingspolitikere lenger kunne tie debatten om norsk våpeneksport til autoritære regimer, men tvinges til å ta stilling til dagens praksis. //

Visste du at selv om det kun er USA, Israel og Storbritannia som i dag bruker væpnede droner i krig, er over 70 nasjoner i ferd med å skaffe seg militære droner. (Norges Fredslag, 2014).

Satte våpenhandel på dagsorden

Over lang tid har norske organisasjoner, sammen med organisasjoner over hele verden jobbet hardt for å få på plass den banebrytende internasjonale våpenhandelsavtalen. Nå venter neste steg: At avtalen trer i kraft og redder liv.

AV KRISTINE MARIE SKAAR
ForUM for Utvikling og Miljø

En torsdag morgen i mai 2013 tippet flere organisasjoner opp på UD's humanitærkonferanse, for å møte daværende utenriksminister Espen Barth Eide og gi sin felles beskjed. Sammen hadde de lenge jobbet og fulgt prosessen med verdens første våpenhandelsavtale, Arms Trade Treaty. Avtalen var nå endelig vedtatt. For å få fortgang i prosessen videre måtte man likevel raskt sikre at flest mulig land signerte og ratifiserte avtalen. Representanter fra den internasjonale Control Arms-koalisjonen, som ForUM samarbeider tett med, ble også med for anledningen denne morgenen. Jubelen var stor da utenriksministeren kunne bekrefte at Norge ville både signere og forsøke å få avtalen ratifisert innen året var omme. Det langsiktige arbeidet hadde endelig satt et tydelig spor.

Norge bærer et særskilt ansvar som en betydelig våpeneksportør. Hvis avtalen virkelig skal redde liv og leve opp til forventningene, bør Norge legge grunnlag for en strengest mulig tolkning av avtalen, sa Andrew Preston, daglig leder i ForUM til Barth Eide.

Må sette standard

De pågående konflikten i land som Sør-Sudan, Syria og Ukraina viser sitt. Hver dag mister rundt 2000 mennesker livet som følge av væpnet vold. Når våpenhandelsavtalen endelig trer i kraft, vil det bli strenge kriterier for overføring av våpen og ammunisjon over hele verden. Avtalen har satt viktige ord på papiret, men nå gjenstår endring i praksis. I skrivende stund har 119 land signert avtalen, i slutten av september ble endelig målet om 50 land nådd. Da kan avtalen tre i kraft etter 90 dager. Avtalen hadde aldri sett dagens lys uten innsatsen fra sivilsamfunnsorganisasjoner. Over hele verden har man jobbet hardt for dette i nesten to tiår. - Norge har vært sterk pådriver for å få gjennom avtalen, og vi ser det som nødvendig at Norge fortsetter sin progressive og aktive rolle i arbeidet med implementering. Sammen med våre medlemsorganisasjoner og vårt internasjonale nettverk vil vi fortsette å jobbe for dette, sier Preston i ForUM. //

Visste du at det norske oljefondet investerer i droner? Smutthull i de etiske retningslinjene gjør det mulig for Statens pensjonsfond å investere i USAs satsing på dronekrig. (NRK ytring, 17/06-2014).

**New York
25. september 2014**

Historisk øyeblikk for våpenhandelsavtalen

Åtte land til ratifiserer i dag. Om 90 dager trer verdens første våpenhandelsavtale i kraft. Argentina, St. Lucia, Portugal, Senegal, Bosnia-Hercegovina og Uruguay er de seneste landene som nå annonserer at de ratifiserer våpenhandelsavtalen Arms Trade Treaty (ATT). Det hele blir markert på en egen seremoni ved FN's hovedkvarter i dag.

Dermed har 53 land ratifisert. Avtalen kan tre i kraft om 90 dager når minst 50 land har gjort dette - altså like før jul. Det har da gått 18 måneder siden ATT ble vedtatt. Til nå har 121 land signert avtalen, med Georgia og Namibia som også skal signere i dag.

En lang vei til målet

- Oppslutningen rundt ATT øker raskt nå. Sivile har måttet betale en altfor høy pris som følge av mangel på en global våpenkontroll. Nå er spillet over, og regjeringer har muligheten til å endre våpenhandel for godt. Hvis den blir godt nok implementert kan den redde liv, sier Anna Macdonald, direktør i Control Arms-koalisjonen, hvor ForUM er styremedlem. Sivilsamfunn over hele verden har kjempet lenge for å få på plass en slik internasjonal lov. Arbeidet med avtalen har pågått i over ti år, og med vanskelige forhandlinger. Den ble til slutt vedtatt i FN's generalforsamling i april i fjor med over to-tredjedels flertall.

Nye utfordringer

Den neste store utfordringen blir nettopp å sikre en god oppfølging og en robust implementering av avtalen. Viktige spørsmål gjenstår, også rundt hvor ATT-sekretariatet skal ha sin base. ForUM og resten av Control Arms-koalisjonen oppfordrer alle stater - inkludert Norge - som har ratifisert til å raskt sikre fremgang i arbeidet med hvordan ATT faktisk trer i kraft.

Statsråd Sueliman Madada hevder at regjeringen nå viser større forståelse ovenfor de funksjonshemmede enn tidligere, men at det fortsatt er en vei å gå fra lov til praksis. (Foto: NUDIPU)

Funksjonshemmede kan ikke spise politikk

- Vi kan ikke spise politikk og lover, innrømmet statsråd Sueliman Madada, med henvisning til CRPD-konvensjonen, som nå er ratifisert og innlemmet i ugandisk grunnlov. Håpet er nå at regjeringen innser at det er for stor avstand mellom de lovene de har vedtatt og hvordan livssituasjonen er til de som lovene er ment å beskytte.

AV JOSEPH MALINGA, NUDIPU
oversatt og redigert av Anne Nyeggen Atlas-alliansen

Sueliman Madada, med ansvar for funksjonshemmede og eldre i Uganda, talte til årsmøtet i *We can manage*, et spare-låne-prosjekt som ledes av NUDIPU i distriktene Soroti og Serere. NUDIPU er paraplyorganisasjonen for funksjonshemmedes organisasjoner i Uganda. Deltakerne i prosjektet var samlet for å feire fremgangen de har hatt i 2013. Planen er nå å øke antall deltakere og inkludere flere funksjonshemmede i Uganda. Madada er en frittalende aktivist for funksjonshemmede: - Det er trygt for regjeringen å vedta lover, men det er viktigere å prioritere programmer som støtter levekårsutvikling og uavhengighet for funksjonshemmede. Juridisk rammeverk er spesielt viktig for å vise vei i inkluderingen av funksjonshemmede, men vil ikke gi særlig mening hvis det ikke gir merkbare resultater, innrømmer Madada. Regjeringen skal nå være mer lydhør for funksjonshemmedes behov i følge Madada, som legger til: - Jeg vil støtte dette initiativet, og jeg vil også ta det opp med regjeringen og President Yoweri K. Museveni for å sikre at prosjektet er bærekraftig.

Ministerens bemerkninger kan virke lofterikt, men det kan også lyde hult. Hvis vi skal tro ham på hans løfter, må en lure på hvorfor funksjonshemmede fortsatt ikke har tilgang til arbeid, utdanning, helsetjenester eller andre tjenester og programmer. Sant nok, de fleste i Uganda opplever knapphet på goder og tjenester, men det er også sant at folk med nedsatt funksjonsevne lider mer enn de som ikke er funksjonshemmet. Årsaken til det ligger først og fremst i negative og fordomsfulle holdninger i regjeringsapparatet. Det var nok også grunnen til at ministeren var så fornøyd med å annonsere at regjeringen nå viser større forståelse ovenfor de funksjonshemmede enn for.

Madada mener at levekårsutvikling handler om holdningsendring og om å bedre sine livsvilkår. Dette vil ikke være mulig å få til uten programmer som *We can manage*, som i stor grad bedrer husholdningenes inntekter.

De fleste av våre lover og regler samler støv på hyllene, og Madada har rett når han sier at «vi ikke kan spise politikk og lover». Lovene må derfor bli implementert. Ministeren traff dermed også blink da han advarte lokale ledere i Soroti mot å ekskludere funksjonshemmede fra offentlige utviklingsprosjekter, under påskudd av at funksjonshemmede hadde sine egne programmer og tilskudd. //

Generalsekretær Itikine Tabisa Joy (i midten) og de andre i Spare- og lånegruppa «Malaba United» i Tororo, blir nå lovet støtte av regjeringen i Uganda. Fra høyre mot venstre: Mafabi Julius, Ajala Julaina, Itikine Tabisa Joy, Nambozo Amina og Namatosi Florence.

Uganda – et foregangsland for lovverk for funksjonshemmede
Uganda har kommet langt i å loveste funksjonshemmedes rettigheter. Landet signerte CRPD-konvensjonen i 2008 (UN Convention on the rights for persons with disabilities), og har også hjemlet rettighetene til funksjonshemmede i landets grunnlov. Dette er bl.a. gjennom tiltak for positiv diskriminering, retten til respekt og verdighet og representasjon på alle nivåer i det politiske liv. Allerede i 1997 vedtok Uganda Local Government Act. 47 000 funksjonshemmede eller deres representanter er i dag folkevalgt på lokalt, regionalt eller statlig nivå. Mange ser til Uganda som et foregangsland i Afrika. Funksjonshemmede opplever imidlertid at myndighetene ikke gjør nok for å sikre at funksjonshemmede får innfridd menneskerettighetene i praksis. Likevel sier organisasjonene at de opplever lovverket som et nyttig verktøy, da den blir brukt som brekkstang for å kreve større innsats.

Stor suksess med spare-låne-prosjekter

We can manage startet i 2009, og har 23 265 aktive medlemmer, hvorav 14 190 er funksjonshemmet. Medlemmene er fordelt på 805 aktive grupper i 13 distrikter i Uganda. Gruppene avtaler seg i mellom om beløpet de forplikter seg til å spare. Etter en viss tid kan deltakerne låne penger av hverandre, og slik få råd til å skaffe seg det de trenger. 3500 mennesker i distriktene Soroti og Serere har deltatt i spareprogrammet i 2013. Kvinnes deltakelse er høyest med 66 %, mot mennenes 33,1 %. I løpet av 2013 sparte deltakerne 370 millioner ugandiske shilling, ca. USD 141,500. Med disse sparepengene har deltakerne lånt hverandre penger for å finansiere forskjellige behov.

Post 2015

Sats på ungdom i utviklingspolitikken

Når verden skal bli enige om nye utviklingsmål må ungdom tas med i planleggingen.

AV RAGNHILD LUNNER (SPIRE)

LNU's ungdomsdelegat på Post-2015 og bærekraftig utvikling

FNs medlemsland forhandler nå om nye, bærekraftige utviklingsmål som skal ta over for tusenårsmålene etter 2015. De nye målene vil forme verden i lang tid framover – ønsker vi å se en verden fri for hiv/aids, eller ekstrem fattigdom i 2030, eller skal vi ta til takke med en halvering av fattigdommen slik tusenårsmålene har gjort? Skal vi ha som mål å bremse de farlige klimaendringene og sikre bærekraftighet for fremtidige generasjoner, eller ikke?

I arbeidet med å nå tusenårsmålene har vi sett at ungdom faller utenfor utviklingen på flere områder, slik som for eksempel mødredødelighet eller arbeidsledighet. Rapporter fra Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) viser at ungdom er den gruppen som rammes hardest av arbeidsledighet. Det er på verdensbasis tre ganger mer sannsynlig at en ungdom er arbeidsledig, enn at en voksen er det. FN rapporterer at stadig flere unge rammes av aids, og at mødredødeligheten er ekstra høy blant unge kvinner. At ungdom har sakkert akterut på mange områder viser hvor viktig det er at vi får delta i prosessen med de nye bærekraftige utviklingsmålene.

Ungdom vil være aktører

Til tross for at verdens befolkning aldri har vært yngre – over halvparten av verdens befolkning er under 26 år og i noen utviklingsland er over 80 prosent av befolkningen ungdom – har ungdom til nå ikke hatt en sentral plass i Post-2015-agendaen.

“Youthless development is useless development”, uttalte ungdom på FNs høynivåforum om bærekraftig utvikling i juli. Det er viktig at ungdom blir anerkjent som aktører og får bidra med innspill, også i Norge. Dette er særlig viktig fordi de nye utviklingsmålene skal være universelle og gjelde like mye for Norges befolkning som for resten av verden. Norsk ungdom kan komme med verdifulle innspill også når det gjelder utfordringer vi har her i landet, for eksempel skolelever som har problemer med å få lærlingeplass eller hvordan vi skal få til et bærekraftig forbruk.

Ungdom har ofte blitt en kasseball mellom barnas verden og voksenverden i menneskerettighetsarbeid. I utviklingspolitikk og bistand blir ofte ungdom ukritisk plassert i samme gruppe som barn, og ettersom barn er en enklere definert gruppe med juridiske rettigheter blir ofte tiltak gjennomført på barns premisser. I arbeidet med å sikre at menneskerettighetene blir ivarettatt, er tiltakene som blir iverksatt ofte rettet mot voksne, noe som ofte ikke dekker ungdoms spesifikke behov. Ungdom må ikke falle mellom stolene når verden nå skal bli enige om nye utviklingsmål.

Post-2015-prosessen er en svært kompleks prosess som selv ikke drevne FN-folk har full oversikt over. Det kreves derfor ekstra tilrettelegging for at informasjon om denne prosessen når ut til ungdom. De kan igjen være en stor ressurs for å bidra til at tiltakene blir tilpasset de unges hverdag og virkelighet – som nettopp ungdom er eksperter på.

Framtida bestemmes nå

På World Conference on Youth i mai var ungdom fra hele verden samlet for å bli enige med internasjonale myndighetsrepresentanter om hvilke temaer det er viktig å prioritere i Post-2015 og om hvordan verdens land kan sikre at ungdom blir ivarettatt i arbeidet med målene. Dokumentet “The Colombo declaration on Youth” viser at verdens ungdommer mener det er viktig å prioritere egne delmål og indikatorer på ungdom, at alle mål må tilpasses ungdom, og at man måler framgang for denne gruppen. I juli i år var det FN-møte i New York for å forhandle om forslag til nye utviklingsmål. FNs Major Group for Children and Youth (MGCY) var til stede på møtet. MGCY representerer over 5000 barne- og ungdomsorganisasjoner. Mot slutten av forhandlingene så

det ut til at noen av de delmålene som var rettet mot barn og ungdom ville bli tatt ut, men gjennom en koordinert lobbykampanje greide de å sikre noen delmål.

Forhandlingene endte til slutt med et forslag om 17 mål og 168 delmål. I disse er ordet ungdom kun nevnt seks ganger – på tross av at over halvparten av verdens befolkning er nettopp ungdom. Dette viser tydelig at det fortsatt er en lang vei å gå for ungdom blir anerkjent som aktører og partnere i Post-2015-agendaen. Bare slik kan vi få den verden som vi ønsker å arve fra dagens politikere og voksne. //

Deler av artikkelen har tidligere vært trykket i *Aftenposten* 14. august 2014.

Unge i Latin-Amerika rekrutteres til kriminelle gjenger som det er vanskelig å komme levende ut av. Foto: Caritas Norge.

Voldens pris

Det enorme omfanget av vold i mange land er et alvorlig hinder for utvikling og fattigdomsreduksjon. Diskusjonen rundt de nye utviklingsmålene (Post 2015) har satt fokus på den internasjonale innsatsen for å bekjempe vold.

AV INGRID FINNEN EVENSMO
Caritas Norge

Vil lever i konstant frykt for at noe kan skje med oss, altfor mange uskyldige har møtt en voldelig død kun fordi de har vært på feil sted til feil tid. Volden har nådd et slikt omfang at verdien av og respekten for et menneskeliv er borte. Det forteller 23-åringene Hilda Caceres Amador og Diego Nuñez. De kommer fra Honduras, landet med den høyeste drapsraten i verden. Honduras er ikke i krig, men fattigdom, kriminalitet og stor sosial og økonomisk ulikhet har bidratt til en voldsbølge som nå er ute av kontroll. Ungdom regnes som de mest sårbare for rekruttering til kriminelle gjenger, og mange av ofrene for den væpnede volden er ungdom. Niitti prosent av voldelige dødsfall i verden i dag skjer ikke i krig eller borgerkrigsituasjoner; de knyttes til samfunnsproblemer som kriminalitet, partnervold og vold mot barn. I dag har omtrent ett av tre land i verden en drapsrate på mer enn 10 drap per 100000 innbyggere i året, som er det nivået Verdens helseorganisasjon (WHO) regner som kritisk. I 2012 var tallet for Honduras 85 drap per 100 000 innbyggere.

Vold hindrer utvikling

Volden i Latin-Amerika er tett knyttet til korrupsjon,

utpressing og narkotikahandel. Den har ført til mistillit til de statlige institusjonene og utbredt frykt i befolkningen. Det høye voldsnivået er ofte et resultat av fattigdom, samtidig som volden bidrar til å bremse videre utvikling. Mens «konfliktfellen» er blitt et vanlig begrep for å beskrive land i verden med gjentakende konflikt og borgerkrig, kan man snakke om at mange latinamerikanske og karibiske land sitter fast i en «voldsfelle». Tidligere antok man ofte at økonomisk, politisk og sosial utvikling automatisk ville føre til reduksjon av volden. Men de siste 20 årene har vist at bekjempelse av væpnet vold må prioriteres spesielt ved siden av tradisjonell fattigdomsbekjempelse. Det har tatt tid å få vold og utrygghet opp på den internasjonale utviklingsagendaen. Tusenårserklæringen for utvikling nevnte fred og sikkerhet, men inkluderte ikke et eget tusenårsmål om å redusere vold. I den pågående internasjonale prosessen for å definere nye utviklingsmål fra 2015 har imidlertid vold og sikkerhet fått større oppmerksomhet. Da FN gjennom undersøkelsen My World spurte to millioner vanlige mennesker fra hele verden hva de ønsket skulle være med i de nye målene, havnet frihet fra vold og konflikt blant de syv øverste prioriteringene. Anbefalingen fra FNs arbeidsgruppe for utviklingsmålene inkluderer som mål nummer 16 «Å fremme fredelige og inkluderende samfunn». I høst begynner FNs medlemsland å forhandle om hvordan de endelige målene skal se ut.

Feilrettet bistand?

I september i år kom forskere fra Oxford og Stanford University med nye innspill til debatten. I en rapport advarer de mot at det nye bærekraftsmålet får for stort fokus på å redusere vold i krig og konflikt, og ikke tar inn over seg statistikken som viser at mord, voldelige overfall, partnervold og overgrep mot barn er store og kostbare problemer globalt sett. Forskerne Anke Hoeffler og James Faeron mener en større internasjonal prioritering av bekjempelsen av slik vold vil kunne gi stor utviklings effekt. Blant annet har de beregnet at dersom drapsraten i Latin-Amerika ble redusert til null, ville det gi en velferdsøkning tilsvarende det som følger av en økning i BNP på litt over fire prosent.

Forebygging blant unge

Mange ungdommer i Honduras velger å bli med i ungdomsgjenger og organisert kriminalitet for å finne en vei ut av fattigdom og arbeidsløshet. Men de fleste overlever ikke i gjengene mer enn tre år før de blir drept, forteller Diego Nuñez. I 2012 ble 27 prosent av alle drap begått i Latin-Amerika, til tross for at kun ni prosent av verdens befolkning bor på kontinentet. De unge menneskene som dør eller lemlestes av volden kunne hatt et langt og produktivt liv foran seg. På denne måten rammes landene og fattige lokalsamfunn hardt både økonomisk og sosialt. Hilda og Diego mener det er nødvendig å skaffe andre alternativer til vold for ungdommer ved å satse på skole og jobbmuligheter for alle, uavhengig av hvilken sosial klasse de tilhører. De er lei av å leve i frykt for hva som kan skje med dem selv og deres nærmeste. Når jeg er ute tenker jeg alltid på om personen ved siden av meg på gaten vil gjøre meg noe vondt. Honduranere er bestandig på vakt, det har blitt en permanent psykisk tilstand, sier Hilda. //

Ungdom i Latin-Amerika håper på en fremtid uten vold. (Foto: Caritas Norge)

Lavforbruksuke for mindre forbruk i hverdagen

På Stavern folkehøgskole Fredtun har «lavforbruksuka» blitt et fast innslag hvert år. Formålet med uka er å bevisstgjøre oss selv og andre om vårt høye forbruk, og hva hver og en av oss konkret kan gjøre for å – rett og slett – forandre verden.

Urettferdig lørdag. F.v: Martin Gimse, Sondre Kongsgård og Stine Børseth. Foto: Kristin Opsahl Alvarez, Stavern Folkehøgskole.

De rikes bord. F.v: Ingvild Funderud, Emilie Egeli, Bjørn Slettan og Bendik Bjørklid. Foto: Kristin Opsahl Alvarez, Stavern Folkehøgskole.

AV KRISTIN OPSAHL ALVAREZ
Stavern folkehøgskole Fredtun

Løpet av uka arrangerer elevene blant annet morgensamlinger, filmkveld, middagsquiz og lørdagsseminar som omhandler temaet miljø, klima og forbruk. Elevene arrangerer også byttested internt på skolen, noe som har vært en stor suksess. Her byttes klær, bøker, filmer, smykker og mye mer. I tillegg skal elevene gjennom hele uka følge «lavforbruks-reglene» som de selv har definert.

Lavforbruk og bieffekter

Reglene innebærer blant annet en daglig tidsbegrensning på bruk av mobil, pc, tv, og begrensning på bruk og vask av klær. Videre utfordres elevene til ikke å kaste mat, spise maten som serveres på skolen, bruke kun ett tørk papir til hender, slukke lys, skru ned varmen og heller ta på varmere klær, dusje maks fem minutter hver dag, ikke bruke elektriske apparater som vannkoker, mikro og hårføner, ikke bruke sminke og hårprodukter, ikke bruke bil eller heis og ikke bruke over sju kroner dagen (tilsvarende FNs mål på ekstrem fattigdom). Sistnevnte som en symbolhandlung, da elevene jo får alt de trenger på skolen. Reglene skal ikke innebære tvang, og heller ikke sanksjoner hvis de ikke følges, men heller en positiv oppfordring og utfordring til å endre noen vaner. På et punkt har imidlertid elevene besluttet å innføre et visst element av tvang; matavfallsdunken i matsalen er fjernet for å tvinge folk til å tenke over at de kaster så mye mat. Når dunken er borte blir man tvunget til å tenke over akkurat det. Det har vist seg å være en svært effektiv måte å få ned matsvinnet på skolen, som ofte har ligget på nærmere 20 kilo i uka. En hyggelig bieffekt av lavforbruksreglene er at elevene blir mer sosiale og tilbringer mer tid sammen. Etter et par dager med de nye levereglene kan elevene slå fast at det kanskje ikke er så mye som skal til for å endre noen vaner, og faktisk også ganske hyggelig..

En av elevene skrev som en oppsummering av uka: *Jeg har alltid sett på meg selv som en miljøbevisst jente, men denne uken lærte jeg faktisk mye om meg selv. Jeg syntes det å måtte følge disse reglene først virket ganske fjernt, men etter å ha gjort det i en uke, innså jeg at det er faktisk ikke noe vanskelig. Det handler om å*

gjøre ting til en vane og til slutt tenker du ikke over det lenger.

Vårt eget forbruk og andres nød

Lavforbruksuka er en viktig uke som også bidrar til å skape et globalt engasjement i elevflokkene. Noen tall som viser verdens prioriteringer - en tankevekker for mange. Europa og USA bruker for eksempel 17 milliarder på mat til kjeledyrene sine, samtidig som mat- og helsetjenester for alle i verden ville koste 13 milliarder. Europa bruker 11 milliarder på iskremer, mens rent drikkevann for alle i verden ville kostet 9 milliarder (kilde: Changemaker). En annen elev skriver i etterkant av lavforbruksuka: *Som nordmenn er vi blant de 20 % av verdens befolkning som bruker hele 80 % av jordens ressurser. Skulle alle leve som oss hadde vi trengt ressurser fra tre jordkloder. Dette er fordi vi kaster 25 % av all maten vi kjøper inn. Det er fordi vi ikke gidder å skru av lyset på et rom når vi går ut. Fordi vi tar bilen når det kun er fem minutter å gå, fordi vi kjøper en genser bare for å bruke den en gang. Vi fråstser og kaster, andre sulter og lider. Det er så klinkende klart, men likevel klarer vi ikke å skjønne sammenhengen.*

Urettferdig lørdag

Årets lavforbruksuke ble avsluttet med en urettferdig lørdag. Hele skolen ble delt i to forskjellige grupper; noen få heldige var blå, mens de aller fleste var rød. De blå representerte de 20 % rikeste i verden, mens de røde var de 80 % fattige. Da det var tid for lunsj kom reaksjonene fort. Den tradisjonsrike og etterlengtede lørdagsgroten

Underskriftskampanje for mer etik i Oljefondet, f.v: Torstein Rosok, Arild Hoyland, Camilla Ertresvåg, Inger Johanne Morland Svendsen og Marte Renman

ble erstattet med tørt knekkebrød og vann for de uheldige røde, mens de blå fikk kose seg ved festdekket lunsjbord. Etter lunsj ble det snømaking for de røde, mens de blå fikk sitte og se på mens de drakk kakao. De blå fikk også se film og spise godteri. Også til middag var det urettferdig fordeling; de blå fikk kylling, ris og salat ved pent dekket bord, mens de røde kun fikk ris og vann i den overfylte enden av matsalen. På dette tidspunktet var temperaturen høy, og det har vel aldri vært så dårlig stemning i matsalen som den kvelden.

Etter dette var det klart for elevkveld, der de blå gikk av med en knusende seier i en ekstremt urettferdig quiz. Volontør Ecuador-klassen avsluttet sitt upopulære prosjekt med en samtale med alle elevene om målet med dagen, om hvordan det føltes å være «rød» eller «blå» og om hvilke tanker folk hadde gjort seg i løpet av dagen. Det var mange gode refleksjoner som kom frem under samtalen. Her er utdrag fra en tekst skrevet av en elev for å få frem litt av tanken bak den urettferdige lørdagen: *-Vi har vært de blå hele livet og i det lykkelige snur og vi selv rammes av urettferdighet, klager vi etter få minutter. Det er vi «blå» som bruker opp alle ressursene på jordkloden vår. Det er vi «blå» som spiser opp all groten så det ikke er noe igjen til de «røde». Det er vi «blå» som ignorerer urettferdigheten, helt til den rammer oss selv. I stedet for å ha vært misunnelige på de blå i dag, håper vi noen av dere heller har vært takknemlige for at dere ellers har et «blått» liv. //*

Visste du at opinionsundersøkelse viser at ungdom i Norge mangler kunnskap om hvordan politikk utformes i Nord påvirker muligheten for utvikling i Sør. Samtidig viser undersøkelsen at den globale forståelsen er større hos ungdom som engasjerer seg i organisasjoner. (LNU, 2012. Gallupundersøkelse «Ungdom og Nord/Sør-spørsmål»).

Framtidens utdanning

Det blåser en ny vind over europeisk utdanning. Vinden heter global læring og får nå fotfeste i flere land. I Norge står en ny nettside for døren.

AV KRISTOFFER GAARDER DANNEVIG
Vennskap Nord Sør

Global læring sa du? Ordene kan inkludere alt, og sier derfor ikke særlig mye. Godt er det derfor at det finnes en definisjon vi kan legge til grunn. I 2002 møttes representanter fra en rekke stater, utdanningsmyndigheter, akademikere og organisasjoner i Maastricht for å planlegge framtidens utdanning. De ble

enige om at våre barn trenger en utdanning som lærer dem å forstå verdens realiteter og de store globale sammenhengene. Utdanningen bør gjøre elevene i stand til å skape en verden med mer rettferdighet og sterkere menneskerettigheter, skrev de. Nå får dette perspektivet fotfeste i flere land. I Finland har politikere, akademikere og skoleledere i samarbeid med organisasjoner laget en nasjonal strategi for å få mer global læring inn i skolen. I Norge blir en ny nettside lansert i januar. Globalskole.no er en samling med undervisningsmateriale tilpasset skolefagene. Her kan lærere laste ned opplegg med globale perspektiv ferdig tilpasset læreplanene. Det er miljø- og utviklingsorganisasjonene som lager innholdet. Vennskap Nord/Sør lager opplegget «Fattig og rik - Er mer olje et problem eller en løsning?».

Fallgruver

Kanskje vil mange lærere ha en sunn skepsis mot å bruke ferdige opplegg laget av organisasjoner – som kan ha egne, både ideelle og selviske, motiver med undervisningen. Men opplegget skal ikke brukes til profilering av egne organisas-

joner. Dette er en fallgruve som organisasjonene og globalskole.no er klar over, ifølge Reidun Lånkan i globalskole.no – Elevenes læringsutbytte og globale forståelse, er det eneste i fokus, sier hun. I første omgang vil globalskole.no rette seg mot videregående skole, men over tid vil det også lages opplegg for ungdoms- og barneskolen. I tillegg til globalskole.no, som er sponset av Norad, jobber RORG-samarbeidet, som er paraplyorganisasjonen til organisasjonene som har rammeavtale med Norad, politisk for at skoler skal bruke global læring.

Tydligere link

En av våre hovedmålsettinger er å gi folk en større forståelse av verden. For å få til dette bruker vi blant annet utveksling og vennskapssamarbeid. I tillegg har skolene på skoleprogrammet alltid innarbeidet erfaringene fra utvekslingen i undervisningen. Med fokuset på global læring kan denne linken bli enda tydeligere. Vi tror at dagens unge er avhengig global læring for å løse framtidens utfordringer. //

Nyskapende global læring i norske skoler

Globalskole setter dagsaktuelle globale spørsmål inn i rammen av fag og kompetansemål. Ikke bare elevene, men også lærerne gir tilbakemelding om faglig utbytte i form av global forståelse, årsakssammenhenger og handlingskompetanse.

AV MARGARETHA HAMRIN
redaktør www.global.no

Under nettportalen Global.no finner vi Global-skole – en digital samling undervisningsressurser innen globale utviklingsspørsmål. Tilbudet er utarbeidet både for grunnskolen og videregående skole. Denne ressursen er bygget opp de siste tre årene og dekker et bredt spekter av kompetansemål og fag. Hensikten er å tilby undervisningsopplegg som er basert på dagsaktuelle globale spørsmål, sett i sammenheng med norske frivillige organisasjoners arbeid.

Tilbakemeldinger fra lærere i videregående skole som

har brukt Globalskole har vært svært positive. Gjennomgående mener lærerne at undervisningsoppleggene har god variasjon både innholdsmessig og visuelt, at de bidrar til å stimulere elevenes ferdigheter og at de har en god faglig kvalitet. Alle undervisningsressursene er tilpasset lærerplanens fag og kompetansemål. Globalskole presenterer ingen fasitsvar på kompliserte problemstillinger. Gjennom å vise hvordan forskjellige aktører tenker ulikt kan elevene selv reflektere over årsakssammenhenger og alternative løsninger. //

«Grunnen til at jeg valgte å anvende dette opplegget var i stor grad at det er presentert en del innfallsvinkler som læreboken i liten grad er inntatt (f.eks. selskaper og samfunnsansvar), samt at det er gjort et grundig arbeid med kilder som presenterer ulike syn på de aktuelle problemstillingene. Både tema og problemstillinger ansporer til kritisk og reflekterende arbeid.»

Lærer i VGS

Får deg til å tenke

Når ungdomsskoleelever utfordres på problemstillinger knyttet til global urettferdighet er det ingenting å si på engasjementet og kreativiteten.

AV CHRISTINE MIDDBØ
Hei Verden

Vi skulle lage en bildekampanje som viser hvor mye ting vi har i Norge, sier Hege Saxeide (15). Hun har jobbet med Malin Dysjaland (14) og Anja Fjetland (14) fra Dysjaland ungdomsskole og sammen har de vært rundt i byens butikker og tatt bilder av ting. -Jeg tenker ikke så mye over det til vanlig, men når vi stod inni butikkene og så hvor mye sko, klær, elektronikk og andre ting vi har, da fikk det meg til å tenke over hvor heldig jeg er, sier Anja Fjetland.

Fattigdom angår oss

- Vi har laget en liten film, sier Aurora Buerskog (14). Gruppen hennes på fire elever kommer fra Ullandhaug skole og Gautesete skole. - Den handler om at alle kan

gjøre en forskjell, sier Johannes Toft (15). - Vi ville knuse U-en, skyter Aurora inn. - Vi har mange ord som umulig, usannsynlig, ulykkelig og usikker. Hvis vi tar bort u'en blir det en helt annen mening! - Dette har vært en kjekk aktivitet, sier Stella Zathang (15), hun drømmer om å jobbe med utvikling i fremtiden. - Egentlig er jeg ikke så glad i å stå foran klassen og prate, men siden jeg vil ut i verden og jobbe, tenkte jeg at jeg bare måtte gjøre det, sier hun. - Jeg er også blitt mer engasjert. Det er ikke så mye som skal til, sier Andreas Hansen (15).

Sør/Nord-kunnskap i skolen

Skolen er en av de viktigste og bredeste arenaene for å spre Sør/Nord-kunnskap. Norske elever i grunnskolen skal ha både kunnskap om og engasjement for verdens urettferdighet. For å oppnå den generelle læreplanens mål om at «de unge som vokser opp i dag må få vidsyn og viten (...) særlig de som kan hjelpe verdens fattige folk», kreves det oppdatert og

pålitelig kunnskap. Men det krever mer enn ren faktakunnskap: Holdninger og handlinger må også vektlegges. Det er ikke tilstrekkelig at elever vet noe om hvordan det oppleves å leve i fattigdom, det er minst like viktig at de vet noe om *hvorfor* noen lever i fattigdom. Elevene må lære å reflektere over problematikken. Global undervisning (GU), eller Utdanning for bærekraftig utvikling (UBU), blir dekket i flere av kompetansemålene for samfunnsfag og RLE, men læreplanverket inneholder få klare og entydige mål på dette området. Samtidig gir lærere stadig uttrykk for at deres mål- og resultatstyrte hverdag har begrenset rom for tolkning og aktiviteter utenfor pensum. Komplekse årsakssammenhenger blir lett oversett uten konkrete kompetansemål, gode kilder, eller undervisningsopplegg.

Dagsaktuelt og tilpasset læreplanen

Organisasjoner som jobber med GU/UBU, har ofte direkte erfaringer fra sør og har mulighet til å oppdatere informasjon om dagsaktuelle tema. De spiller derfor en viktig rolle for å supplere lærebøker. Det tar lang tid å utvikle lærebøker og derfor vil aldri ei lærebok kunne inneholde oppdatert informasjon om dagsaktuelle tema. Med variert undervisningsopplegg, lærerveiledninger med kompetansemål og forslag til refleksjonsoppgaver tilpasset trinn, kan lærere enklere ta den urettferdige verden med inn i klasserommet. På lærer- og elevseminar og elevforedrag får elever og lærere inspirasjon og dypere innsikt i Nord/Sør spørsmål. "Å! nå gleder jeg meg til å dra tilbake til skolen og bruke undervisningsopplegget deres – jeg er proppfull av inspirasjon", sa en av lærerne som deltok på lærerseminariet i høst. Ved å ta utgangspunkt i reelle problemstillinger fra vårt arbeid i sør, har vi sett at vi skaper engasjement og økt kunnskap hos både lærere og elever. Dette viser også at informasjonsstøtten, dersom den blir brukt riktig, er slagkraftig og effektiv. //

I LNU's (Landsrådet for Barne- og ungdomsorganisasjoner) undersøkelse fra 2012 kom det frem at ungdom i Norge har mye faktakunnskap om verden, men mangler innsikt i globale maktstrukturer og grunnleggende årsaker til fattigdom. Samtidig fant Hei verdens studie av norske lærebøker fra 2010 at lærebøkene inneholder mye fakta om andre land og kulturer, men at de gir liten innsikt i hvordan politikken ført i nord kan hindre utvikling i sør.

Eventspillet ToughRoad klart for Norge

Lørdag 13.september ble elevene på Rønningen Folkehøgskole de første til å teste ut eventspillet ToughRoad på norsk. Det innebar en dag med dypdykk i globale handelssystemer, flere timer med spenning og overraskelser via sms, laptop eller i virkeligheten, og ikke minst mye kaffe.

AV ELLEN HESTNES RIBEIRO
KFUK-KFUM Global

Vi gledet oss veldig til premieren og er veldig fornøyd med gjennomføringen, forteller Geir Storli Jensen. Han er prosjektleder for ToughRoad på norsk og gleder seg over den nye muligheten ungdommer nå får til å lære mer om global handel, Fair Trade og fattigdom. -Jeg er litt stolt over at vi nå kan tilby dette verktøyet for eksempel til folkehøgskoler, fortsetter han. Erfaringene gjort så langt viser at dette faller i smak og at elevene lærer mye på en morsom og veldig engasjerende måte. ToughRoad er et interaktivt undervisningsopplegg som for en dag kaster deltagerne inn i den globale handelen med kaffe. Opplegget er inspirert av data- og rollespill, og hver eneste av deltagerne får leve seg inn i en rolle i kjeden som får kaffen fra produsent til forbruker. ToughRoad spilles både virtuelt på datamaskiner og fysisk i spillstedets lokaler på en gang. Underveis i spillet blir

kaffen, som produseres virtuelt hos bondene i spillet, byttet i ekte kaffe som deltagerne handler med fra den blir høstet hos bonden, til den ender i en café. Spillet gjennomføres av en dedikert gruppe frivillige som får grundig opplæring i de ulike rollene som har en plass i spillet. Fordi alle stiller med de samme forutsetninger erfarte vi at flere elever ble mer aktivt deltakende enn det ordinær undervisning gir. Det var også spesielt fint at elever som vanligvis ikke har motivasjon for skolearbeid deltok med stor iver. Elevenes faglige variasjon ble mer eller mindre visket ut, alle jobbet i spillet som likeverdige parter, forteller Randi Høgh, inspektør ved Rønningen Folkehøgskole. - Som lærer var det godt å se elever blomstre og ta fram nye sider av seg selv for å løse oppgaver i fellesskap. ToughRoad passer perfekt inn i vår skoles verdigrunnlag. Som en kristen, grønn og global skole er det denne typen erfaringsbasert kunnskap vi ønsker å gi våre elever, understreker hun. Gjennom ToughRoad får deltagerne oppleve de globale utviklings- og fattigdomsproblemene tett på, og lærer om hvordan det globale handelssystemet fungerer, på godt og vondt. Spillerne får også kjennskap til Fairtrade og bakgrunnen for det. Selve spillet tar 6 timer, inkludert

introduksjon og innføring. Det passer best for grupper i størrelsesorden 80 til 200 elever. I tillegg til tiden til gjennomføring bør det settes av tid til refleksjon og gjennomgang av hva som skjedde i spillet og dets relevans for virkeligheten. //

Spillet ble opprinnelig utviklet på dansk av Dansk Kommunikation (CoffeeRoad) ApS. KFUK-KFUM Global har med støtte fra Norad kjøpt norsk lisens og tilbyr nå spillet til brukere i Norge.

Inn i mørket

En norsk forfatter reiste til Afrika for å skrive en roman om menneskene han møtte der. Han har dårlig samvittighet.

AV KÅRE ERIKSEN (TEKST OG FOTO)
Digni

En hvit svanehal kneiser over folkehavet. Det er skoleavslutning i Kimana da forfatter Geir Gulliksen møter masaiene for første gang. Han forsøker å sette seg i utkanten av folkemengden, for å følge med fra sidelinjen. Noen minutter senere sitter han på hedersplassen, innerst i folkemengden. Skoleelevne framfører sanger og masaidanser. Gulliksen følger nysgjerrig med, mens tolken hvisker ham i øret. Han myser i solen. Han ser ubekvem ut. Arvåkne lærere med spanskrør slår løs på barna som ikke sitter stille. Det er lett å bli utålmodig når norgesbesøket har latt vente på seg i mange timer. Men nå er de på plass. Showet er i gang. Til og med beste-fedrene er til stede, landsbyens eldste. – Hvorfor ble du ikke glad da du fikk en datter, far? synger masajentene. Det rangler i smykker og spyd. Det spraker i høytalere. En kvinne holder en flammende appell mot omskjæring av jenter. Det lille norske reisefølget omsluttes av nysgjerrige og forventningsfulle blikk fra folkemengden. Fra jenta i dansergruppen, fra den gamle kona med den påfallende

parykken, fra den tynne familiefaren i all for stor dressjakke. Vet de at den hvite mannen i rød bukse er der for å skrive en fortelling om dem?

Uforsvarlig. – Det var bare en måte å fortelle denne historien på, og det var å se de andre gjennom meg selv. Det motsatte ville vært eksotisme. Fortellingen Geir Gulliksen viser til, er romanen *Bøyde knær*. Den handler om den unge masajenta Naisoi, men også om en hvit forfatter som reiser til Afrika og reflekterer over møtet med de andre. Romanen er skrevet på bakgrunn av et toukers feltbesøk i et afrikansk land. Et umulig og uforsvarlig prosjekt, litterært og moralsk, sier Gulliksen. Anmelderne har svart med å gi resultatet tomme opp.

– Jeg er spesielt glad for at dette oppleves som en av mine romaner. At det er en naturlig tematisk linje via de to foregående romanene, som utspiller seg her hjemme, og denne, som er satt i Afrika, sier Gulliksen. Han er opptatt av kjønn. Om hva det innebærer å være mann og kvinne. Og ser det kanskje annerledes ut om man drar til et helt annet sted? – Jeg tenkte vel som så, at dit jeg reiser nå er det så fremmed at jeg kommer til å bli utfordret på hva jeg tenker. Men det ble jeg ikke. Det var uventet lett å identifisere seg med både kvinner og menn.

– Folk er folk?

– Ja, og relasjoner handler ofte om makt, som er fordelt på ulikt vis mellom kjønnene. Og så er det jo alltid litt

mer sammensatt enn det ser ut til på overflaten. De gamle masaidamene skryter nærmest av den underordnede posisjonen de har. Samtidig, under dekket av at mannen bestemmer alt, ser vi jo at det motsatte ofte er tilfellet.

Imponert over kjønnsrefleksjon. Selv om likestillingssaken har kommet lenger i Norge, mener han vi har mye å lære av mennesker fra kulturer hvor situasjonen er annerledes.

– Selv om det ikke kan sammenlignes med masaikulturen, er det store begrensninger for hva jenter kan gjøre og ikke gjøre i vårt samfunn. Til tross for dette hadde de unge masajentene jeg møtte et mye mer bevisst forhold til kjønnsroller enn mange av de 16 år gamle jentene jeg vet om her i Norge. Det var inspirerende å se hvor mye de har grublet på dette.

– Norske jenter trenger til gjengjeld ikke å bekymre seg for omskjæring.

– Nei, det er sant. Tenk for noen valg disse jentene står overfor! Tenk hva som skal til for å gjøre noe så radikalt som å bryte med alles forventninger?

Gulliksen er også full av lovord for aktivistkvinnene han møtte på reisen. De som strekker strikken lengst og tar det mest høylutte oppgjøret med kulturen.

– Jeg mener vi burde avvikle uttrykket ”sterke kvinner”. Som om det er noe bemerkelsesverdig i det! Men tenk så viktig det er at noen går foran og våger å vise seg selv

«– Det var bare en måte å fortelle denne historien på, og det var å se de andre gjennom meg selv. Det motsatte ville vært eksotisme.»

Geir Gulliksen

HVIT SVANEHALS. Gulliksen forsøker å sette seg i utkanten av folkemengden, for å følge med fra sidelinjen. Noen minutter senere sitter han på hedersplassen. Foto: Kåre Eriksen.

fram som et forbilde. Våger å si: Se på meg! Jeg er ikke omskåret. Jeg har giftet meg og jeg har barn og jobb. Hvis jeg kan, så kan dere! I samfunn med få impulser er det ofte denne ene personen som skal til, én som ser og blir sett.

Kjærligheten vinner. – Hovedpersonen i romanen, *Naisoi*, har flust med gode forbilder, både i familien og utenfor. Likevel foretar hun valg som ikke er så fornuftige. Hvorfor gjør hun det?

– Det er jo det vi mennesker gjør, forklarer Gulliksen.

– Vi ofrer gladelig friheten og livet for kjærligheten! Trosser venner og familie og går for noe som er dumt, for noen som står litt utenfor. Vi hører advarslene: Ikke gjør det! Han er ikke bra for deg! Og så gjør vi det likevel. Det kan være livsavgjørende. Men det kan også tenkes at det IKKE er bra for deg. Jeg er opptatt av den evnen vi mennesker har til å gå inn i mørket.

– Er det slik du beskriver kjærligheten?

– Ja, jeg tenker at det er en veldig viktig side ved kjærligheten, den evnen vi mennesker har til å sette noen andre foran oss og hengi oss til det ukjente. Det er det eneste som gjør samhold mulig. Men også at noen lar seg trække på, selvfølgelig.

Darwin. – Det er vanskelige temaer du tar opp. Var det ikke vanskelig å få folk til å åpne seg?

– Generelt vil jeg si at det var overraskende lett å komme i snakk med folk. Men et høydepunkt for meg, nei, et merkepunkt, inntraff i en samtale med han som viste meg rundt. Plutselig spurte han meg: Tror du på Darwin? Da jeg svarte bekræftende på det åpnet det seg en avgrunn mellom oss. Det var sterkt.

– Brakte avgrunnen dere nærmere hverandre?

– Det ble en sannere relasjon. Det er veldig viktig å forstå hverandre, men det er nesten like viktig å finne disse

revnene. Det finnes grenser for hvor vi er i forhold til hverandre. Jeg hører hva du sier, men jeg følger deg ikke dit liksom!

At avgrunnen var av religiøs karakter kom ikke overraskende på Gulliksen, som selv knapt har satt sin fot innenfor en kirke for.

– Jeg vet det høres ut som en klisjé, men jeg er så lei av bare å snakke med folk jeg er enig med. Jeg kan finne større fellesskap med folk jeg overfladisk sett ikke er enig med.

Ubehaget i kulturen. Men at det var likeverdige samtaler han hadde med masaiene vil ikke Gulliksen være med på. Han snakker om dobbelthet. Om blikket som leter etter det som svarer i deg selv. Om å ha en naiv bevissthet om sin egen privilegerte rolle, for i neste øyeblikk lure seg til å tenke at vi er like. Om ubehaget som oppstår når folk ber og tigger.

– Det er ubehagelig fordi det viser til en helt reell forskjell. Det er en den nådeløse sannheten.

Sannheten er at tiggeren utfordrer vår egen verdighet, hevder Gulliksen. Han mener måten vi reagerer på er et spørsmål om gemytt.

– For meg er det naturlig å reagere med skam. Noen reagerer med å tenke at dette er selvforskyldt. Begge deler er generaliseringer.

Renset minnet. Da Gulliksen kom hjem fra Afrika innså han selv hvor forutinntatt han hadde vært. Han kastet alt. Notater med scenebeskrivelser, tanker og observasjoner. Tonnevis med forhåndsresearch. Alt måtte bort. Harddisken måtte tømmes, minnet slettes. Da renselsen var komplett satte han seg ned og skrev *Bøyde knær*.

– Hadde du kastet alle notatene dine om det var Lofoten du hadde besøkt og skulle skrive bok fra?

Gulliksen tenker seg om.

– Nei, jeg tror ikke jeg hadde det. Jeg ville nok følt at jeg kunne snakke på vegne av Lofoten. //

Forfattere møter Sør

Siden 2009 har Digni samarbeidet med forlagene Aschehoug og Oktober om prosjektet Forfattere møter Sør. Prosjektet innebærer at norske forfattere foretar reiser til enkelte av Dignis samarbeidsland i Sør og skriver bøker (romaner, drama, poesi, sakprosa) basert på erfaringene.

Prosjektets hovedformål har vært å trekke verden inn i norsk litteratur. Dessuten preges fortellinger fra det globale Sør ofte av klisjeer og eksotisme. Hvem er bedre skikket til å gi oss oppdaterte perspektiver på Sør enn forfatterne?

Så langt har fire romaner blitt gitt ut som en del av prosjektet: Reisen til Barranquilla av Thomas Hylland Eriksen (2012), *Bøyde knær* av Geir Gulliksen (2012), Fortellingen om sju bål av Johan Mjones (2013) og På terrassen i mørket av Hanne Ørstavik (2014).

Sivilsamfunnets viktige demokratiske rolle

Frivillige organisasjoner som mottar statstøtte kan bli kritisert for å være statens forlengede arm, men er det nødvendigvis slik? Jill Loga, som forsker på samspillet mellom frivillige organisasjoner og det offentlige, mener at denne kritikken ofte tar utgangspunkt i den amerikanske modellen, mens Norge baserer seg på bruken av konsensusdemokrati.

AV TRINE LYNGGARD

Sivilsamfunnet har en viktig rolle i den norske og nordiske demokratimodellen, også når det gjelder i prosessen med å utforme politikken, påpeker forsker Jill Loga, forskningskoordinator ved Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. I små og egalitære land som de nordiske snakker man ofte om bruken av konsensusdemokratiet, eller utforming av konsensuspolitikk, som viser til en prosess med flat beslutningsstruktur og bred deltakelse.

Kritisk høringsinstans

- Dette er en modell som gjennomsyrrer det norske systemet og som har lange historiske røtter. Det norske organisasjonslandskapet vokste frem av de såkalte motbevegelsene fra 1840-årene og fremover. I dag fyller frivillige organisasjoner ulike roller i samspillet med myndigheter, og de kan både fungere som en kritisk instans og som høringsinstans i forkant av politikktutforming. Organisasjonene har ofte en partnerfunksjon i utformingen av politikken, sier Jill Loga.

- Hvis man ser på måten det norske sivilsamfunnet er organisert, i sammenligning med andre land, er dette en struktur som avspeiler disse nære samarbeidsrelasjonene. Den såkalte medlemsmodellen som preger vår sivilsamfunnsorganisering, består av frivillige organisasjoner med

organisasjonsledd på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Denne organiseringen avspeiler den offentlige forvaltningsstrukturen, der de frivillige organisasjonene inngår også i samspill med myndighetene. Bruken av organisasjonskanalen (også kalt den korporative kanalen) er utbredt i norsk politikk. Det betyr blant annet at organisasjonene søker mot å påvirke politikktutforming gjennom lobby, som er utbredt i USA og andre europeiske land.

- I Norge gjør vi imidlertid stor bruk av råd, utvalg og styrever, både på lokalt, fylkeskommunalt og nasjonalt nivå, og som avspeiler en invitasjon fra myndighetene til organisasjonene. I et offentlig utvalg kan for eksempel myndighetene invitere inn representanter fra organisasjonslivet for å be om bistand til å utforme en ny politikk som beskrives gjennom en offentlig utredning (NOU). Denne bruken av organisasjonskanalen er mye brukt i Norden. Det er en annen modell for politikktutforming, enn der man for eksempel henter ideer fra en politisk tenketank finansiert av private givere. Det vil si en modell som er i fremgang i Norge, men som i dag er mer utbredt i land som USA og Storbritannia, sier Jill Loga.

Ekspert med lokalkunnskap

- De frivillige organisasjonene i Norge kan altså fylle en rolle som kritisk instans, for eksempel slik mange pasientorganisasjoner fungerer overfor helsevesenet. Men de kan også være viktige støttespillere til staten, fordi de kjenner hvor skoen trykker, de kan ha en lokal forankring og lokalkunnskap, og de kan også fylle en rådgivende rolle

- Sivilsamfunnet har en viktig rolle i den norske og nordiske demokratimodellen, også når det gjelder i prosessen med å utforme politikken, påpeker forsker Jill Loga

som eksperter på et fagfelt. Dette vil kunne gjelde på det utviklingspolitiske feltet som på andre felt. Organisasjonene kan besitte lokalkunnskap om landene de arbeider i og slik inngå i et partnerskap med et statlig departement. Innenfor den såkalte governance modellen – eller medborgerskapsmodellen, blir slike samarbeidsformer stadig mer sentrale.

Demokratisk problem?

Jill Loga mener samtidig at profesjonaliseringen av de frivillige organisasjonene, med stadig flere ansatte og økning i statsstøtten, kan bli et demokratisk problem dersom organisasjonene gradvis blir oppfattet, og ser seg selv, som en direkte forlengelse av offentlig forvaltning. Samtidig viser hun til at kritikken av statlig støtte til de frivillige organisasjonene ofte er sett fra et amerikansk ståsted, der sivilsamfunnet har en annen oppbygning og relasjon til det offentlige, med tette bånd til private markedsaktører. //

Gjør utviklingsdebatten bedre

- Informasjonsstøtten til organisasjonene gjør debatten om utviklingspolitikk i Norge bedre. Dette har ført til at Norge er langt fremme i saker som kampen mot at rike selskaper skal snyte på skatten i utviklingsland og sletting av ulandsgjelda, sier generalsekretær i Kirkens Nødhjelp Anne-Marie Helland.

AV TRINE LYNGGARD

Sammen med lederne for de andre store bistandsorganisasjonene går hun inn for å opprettholde nivået på den statlige informasjonsstøtten.

- Vi er redde for at det blir mindre og dårligere debatt hvis støtten kuttes. Dette har nemlig erfaringene fra liknende kutt i Sverige og Danmark vist, der ble den utviklingspolitiske debatten dårligere som følge av disse kuttene, påpeker hun.

- Vi er selvsagt opptatt av at informasjonsstøtten skal brukes fornuftig og målrettet, så vi er ikke imot en omlegging av innretningen på støtten, understreker Helland. Gode og stramme kriterier for hvordan støtten skal brukes ønskes velkommen, og om man utvikler slike bør støtten kunne ligge minst på dagens nivå.

Høyt volum og gode krav

Borgerlige regjeringer i Danmark så vel som Sverige har i

større grad lagt et bistandsfokus på informasjonsstøtten, men samtidig lagt begrensninger på bruken av støtten til opplysningsarbeid om "partipolitisk kontroversielle saker".

-Vi ønsker en informasjonsstøtte som tør å adressere politisk kontroversielle saker. Vi er ikke opptatt av partipolitikk, men utviklingspolitikk, sier Helland.

- Hvis ikke informasjonsstøtten skal kunne løfte frem viktige utviklingspolitiske saker og dilemmaer i frykt for å trække på norske partipolitiske tær, ender vi fort med en "slik lever dei der"- informasjon á la 70-tallet, som gir et feilaktig bilde av hvordan verden henger sammen, fortsetter hun.

- Derfor er Kirkens Nødhjelp opptatt av å opprettholde et høyt volum på informasjonsstøtten, samtidig som vi imøteser gode kravspesifikasjoner for hvordan støtten skal tildeles. En godt innrettet informasjonsstøtte kan ligge på et høyt nivå.

Se sammenhenger

Helland viser også til at arbeidet til organisasjoner som mottar støtte er viktig for at nordmenn kan se sammenhengene mellom hva vi gjør i Norge og hva som skjer i

Anne Marie Helland ønsker seg en informasjonsstøtte som tør å adressere politisk kontroversielle saker. - Vi er ikke opptatt av partipolitikk, men utviklingspolitikk, sier hun.

resten av verden.

- I den verden vi nå lever i, er det for lenge blitt slik at valg som politikere eller borgere i Norge fatter, kan ha store konsekvenser for mennesker i andre deler av verden, enten det er snakk om hvor mye klimagasser vi slipper ut, hvordan oljefondet investeres, hvordan klærne våre lages eller hvordan norsk næringsliv opererer i utlandet.

Hun mener at organisasjonene også bidrar til å gjøre politikere bedre rustet til å lage bra politikk, noe som representanter for regjeringen tidligere har gitt uttrykk for.

- For å få slutt på fattigdommen i verden, er vi nødt til å adressere de globale grunnleggende årsakene, og de er i all hovedsak politisk betinget. Da må de politiske strukturene endres og man må påvirke beslutninger, understreker hun.

Avgjørende for kritiske røster

Bare en liten del av den statlige støtten som Kirkens Nødhjelp mottar, er informasjonsstøtte, som også går til mange andre små og store organisasjoner med ulike synspunkter og verdigrunnlag.

- I dag mottar norske organisasjoner 65 millioner kroner i støtte til opplysningsarbeid, innenfor et utviklingsbudsjett på 33 milliarder kroner. Selv om informasjonsstøtten utgjør en liten andel av det totale utviklingsbudsjettet, er den et avgjørende bidrag til at vi har kritiske røster og aktive pådrivere innen utviklingspolitikken, avslutter Anne-Marie Helland. //